

VINCO KRIVS ISTORINIS DRAMOS

Vincas Krivš-Mickevičius per savo netrumpą gyvenimą (1882-1954) nemažai praturtino mūsų raštiją, nors dailiajai literatūrai jis tegalėjo atsidėti protarpiais. Tačiau jo raštų pobūdis ir jų problematika nebūt galima gerai suprasti, užmiršus rašytojo asmenį, kurio gyvenime matyti dažna tampa tarp vairių priešingybių. Todėl pirmiausia ir žvilgtelkime į jas.

V. Krivšs psichinis ir kūrybinis veidas

Vincas Krivš-Mickevičius buvo menko kūno ir žemo ūgio žmogus, tačiau savo talentu bei savo pastangomis jis buvo pasiekęs aukščiau pareigų Lietuvos kultūriname bei politiniame gyvenime: jis buvo ilgametis Humanitarinio fakulteto dekanas Kauno universitete ir paskutinis Lietuvos respublikos Užsienio reikalų ministras bei ministras pirmininkas.

V. Krivšs buvo skurdaus Dūkai kaimo gana turtingo kininko sūnus. Jis mėgė savo šiaudinėmis pastogėmis numarginti tuos viskus su jos paprastais bet šnekiais žmonėmis, tačiau gyvendavo joje retai. Jo veiklos plotai — didieji kultūros centrai, pradžioje Ukrainos Kijevas ir Lvovas, paskui Azerbaidžano Baku ir Philadelphia Amerikoje, o tame tarpe Vilnius ir Kaunas Lietuvoje. Tai visai kontrastas tarp rašytojo kilmės ir jo gyvenimo bei veiklos ploto.

V. Krivšs buvo religingasis vaikas, ypač pamaldžiai turėjo motiną, pats mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje dvasiniam pašaukimui, tačiau anksti pajutęs skeptiškus, racionalistinius ir marksistinius idėjus, jis paliko kunigų seminariją ir paskui dažniausiai draugaudavo su asmenimis, kurie nebūdavo palankūs katalikų religijai. Bet, pamildus nekatalikų mergaitę (Mariją Karakaitę) ir pasiryžęs su ja susituokti, jis prašė jos sutikimo (ir jį gavo) eiti sutuoktuvį palaiminimo katalikų bažnyčioje. Kad ir draugaudamas nuo studentavimo dienų su netikiniais socialistais ir net su kovingais ateistais (komunistais), V. Krivšs norėjo melstis taip, kaip jį buvo išmokiusi

jo motina. Tod l jis ne kart kalb davo rožin , ypa senatv je, su juo ant rank palaidotas, ligonin je prieš mirt atlik s išpažint . Taigi, rašytojo vidaus gyvenime kontrastas tarp Dievo teigimo ir neigimo, tarp antireligijos ir religijos, tarp tik jimo ir abejon s buvo negin įjamas ¹.

Panaš s dvilypumai buvo matyti ir V. Kr v s viešoje visuomenin je veikloje. Iš vienos pus s, jis buvo labiausiai pasiruoš s ir labiausiai žinomas kaip rašytojas : jo k riniai buvo traukti oficia-lias nepriklausomos Lietuvos mokykl programos, o jo dramos buvo vaidinamos valstyb s subsidijuojam teatr scenose. Ta iau, iš antros pus s, nei šis garsas, nei darbas universitete Kr v s nepatenkino : lietuvi visuomen jis nor jo takos tur ti politiškai — per organizacijas ir valstybines institucijas. Bet ir šioje srityje jo kelias nebuvo tiesus, nes vingiavo nuo kair s iki dešin s ir atgal. Bronys Raila šituo klausimu rašo :

« Žymusis lietuvi rašytojas politiškai ne kart svyravo dide- liais l žiais. Baku mieste jis buvo socialistas revoliucionierius. Gr ž s t vyn n jis greit pasuko tautininkus ir 1925 m. net buvo Liet. Tautinink S jungos pirmininku. Bet prezidento Smetonos valdymo laikotarpyje tautininkai jam m visai nebeatikti, o ypa pats Smetona. Kr v stojo dvasin n opozicijon, savo apysakose ir dram- min se misterijose (ypa *Likimo keliais*) m skaudžiai pajuokti “ tautos vad ” ir jo generolus. Pagaliau universiteto reformos prie- dangoje 1936 m. jis suorganizavo ir prad jo leisti “ antifašistin ” žurnal , vardu *Literat ra*, kur faktinai redaguoti paved komunis- tams Korsakui ir Cvirikai, pats duodamas oficialaus redaktoriaus vard , o administruoti pakviet iš kal jimo iš jusi žinom komunis- t M. Meškauskien .

Valdžiai žurnal uždarius ir Kr v s nebeatvirtinus Humanitarini moksl fakulteto dekanu, jo santykiai su tautinink vyriausybe vis daugiau gedo ir tiek pašlijo, kad 1940 metais raudonosios okupacijos komisaro Dekanozovo raginamas, jis sutiko eiti okupa- cin Paleckio vyriausyb užsienio reikal ministru ir ministro pirmininko pavaduotoju. Paleckiui apsiskelbus “ prezidentu ”, Kr v tapo ministras pirmininkas. Prie jo buvo “išrinktas” “liaudies seimas ”, kuris išleido sovietin s santvarkos Lietuvoje vedimo ir Lietuvos prie Rusijos prijungimo statymus »².

¹ Apie tai pla iau rašo St asys Yl a, V. *Kr v s svyravimai ir pasiausvyra*, žr. *Dievas sutemose*, Torontas 1965, 327-345 psl.

² *Dirva*, Cleveland, 1965 m., 32 nr.

Dar prieš tai, pamat s, kad gr s pavojus Lietuvos laisvei ir nepriklausomybei, V. Kr v važiavo Maskv tikinti tuolaikin Soviet Rusijos užsieni komisar V. Molotov , kad Kremlius vengt Lietuvos aneksijos. Bet iš Molotovo l p jis išgirdo, kad Soviet S junga jau buvo anks iau nutarusi jungti Lietuv rus valstyb . Negal damas d l to kitaip protestuoti, V. Kr v atsistatydino iš Lietuvos ministro pirmininko pareig . Ta iau tai nesukliud okupantams paskelbti Lietuvos «laisv » ir «savanorišk » sijungim Soviet S jung . Nuo tada V. Kr v per jo « opozicij » komunistinei santvarkai, bet nedr so atsisakyti steigiamos Moksl Akademijos prezidento vietos. Ta Kr v s opozicija buvo tik šiek tiek matyti Vilniaus universitete per rašytojo d stom dalyk egzaminus. Student s, kurios 1940-1941 metais laikydavo pas V. Kr v egzaminus, lyg susitarusios liudija, kad j profesorius, pamat s ant j kr tin s kryžel , po egzamin pagirdavo už tai studentes ir paragindavo laikytis katalik tik jimo, nes jis ne kart Lietuv išgelb j s ir dar gal s pad ti ateityje.

Atvirai savo opozicij sovietiniam režimui V. Kr v tegal jo pareikšti vokie i okupacijos pradžioje, kada jis pla iai per radij papasakojo savo prieš metus tur t pasikalb jim su Molotovu, kuris pasak s, kad bus užimta ne tik Lietuva bet ir pus Europos. Protest reišk ir V. Kr v s pasitraukimas iš Lietuvos 1944 m. vasar , kai Soviet Rusijos armijos antru kartu užpl do Lietuv . Kaip kiekvienam patriotui, atlikti š žingsn rašytojui buvo skaudu. Bet kit priemoni pasipriešinti ir save gelb ti jis nemat . Savo protest prieš Lietuvos okupacij V. Kr v dar kart pareišk per radij ir spaud 1953 m. pradžioje, pakartotinai paskelbdamas, pasauliui turin savo tur to pasikalb jimo su Molotovu Maskvoje; 1940 m. vasar ³.

Šitas V. Kr v s kontrastingas gyvenimas ir beveik nuolatinis polinkis opozicij atskleidžia jo dinamišk ir tempt vidaus gyvenim . Ši tampa liudija, kad rašytojas nepaj g arba nenor jo susitaikyti su tikrove, kurioje jis tur jo gyventi. Jis gr m si prieš t realyb savo raštais ir veiksmais, stengdamasis j pakeisti pagal savo, idealus, kurie jam šviet lyg trys žiburiai: laisvas žmogus, laisva lietuvi tauta, laisva krikš ioni religija. Kitaip tariant, lietuvi tautos dvasinei didybei ir krikš ioni religijos kilnybei V. Kr v nor jo tarnauti kaip laisva asmenyb . Bet religin s ir tautin s tikrov s k rybinis keitimas pagal ideal reikalavimus iššauk laisv j

³ V. Kr v , *Pasikalb jimas Maskvoje su V. Molotovu*, žr. *Aidai*, 1953 m. 3 nr., 122-131 psl.

žmoni opozicij savo pa i inertiniams pradams ir visiems kitiems žmon ms, kurie ideal nepripaž sta, arba nenori j vykdyti, arba s moningai juos išduoda. Tod l dažnai V. Kr v buvo konflikte su savo netolima praeitimi ir opozicijoje visuomeniniams autoritetams — politin ms ir religin ms valdžioms, nekalbant jau apie beid jin mas .

Myl damas Lietuv , kent damas d l jos išviršini nelaimi ir vidaus gyvenimo nes kmi , geisdamas jai dvasin s didyb s, V. Kr v prieštaravo beveik visoms valdžioms Lietuvoje — pirmarus caristinei valdžiai, paskui savai lietuviškai — demokratinei bei autoritetinei (tautinink) santvarkai — ir svetimiems okupaciniams režimams (sovietiniam bei nacistiniam). Vienaip ar kitaip jis prieštaravo šitoms valdžioms, nes j vadovuose mat savanaudiškumo, neteisybi , skriaud , nusikaltim lietuvi laisvei, j žmogiškam taurumui bei k rybiškumui. B damas karštas, veiklus asmuo V. Kr v prieš tai negal jo neprotestuoti savo raštais ir veiksmais, nes anie nusizengimai ir nusikaltimai reišk lietuvi tautos smukdym , nutolinant j nuo žmogiško tobulumo ideal . Tas jo protestas kartais nueidavo taip toli, kad jis tapdavo naudingas Lietuvos laisv s priešams. Antai, manydamas, kad b tinai reikia pasipriešinti autoritetinio režimo cenz rai, jis neva savo leidžiam *Literat ros* žurnal atidav redaguoti komunistuojantiems P. Cvirikai, K. Korsakui, M. Meškauskienei, kurie paskui nu jo tarnauti sovietiniam režimui, uždraudusiam bet koki nekomunistin spaud .

Panašus buvo V. Kr v s santykis ir su krikšč ioni religija, ypa su jos institucijomis. Vertindamas teigiamai krikšč ionyb , jis brangino ne tik tas religines formas, koki j buvo išmokiusi jo kaimiet motina, bet dar labiau t didel turin , kok dav pasauliui Kristaus Evangelija. Tai geriausiai liudija V. Kr v s beveik, vis gyvenim rašyti *Danguis ir S m s s n s*, kuriuose rašytojas vaizduoja krikšč ionyb s kilm . Tik damas Dievu, Evangelijoje matydamas intymiausi ir aukš iausi žmogaus aspiracij išraišk , jis vis d lto tur jo abejoni d l dieviško Apreiškimo ir d l bažnytin s santvarkos, kurioje dvasininkija turi lemiant ir galutin žod . V. Kr vei ypa nepatikdavo, kai jis pasteb davo kuniguose politin s galios siekim bei savanaudiškum , nes tai liudijo didel nutolim nuo Evangelijos. Bet rašytojas džiaugdavosi tais kunigais, kurie stengdavosi vykdyti Evangelij nesavanaudiškai, pagerbdami asmens laisv ir žmoni kult rin s k rybos siekimus. Niekas geriau nepailiustruoja šito nusistatymo, kaip V. Kr v s geri santykiai su A. Jakštu-Dambrausku, kuris buvo idealistiškai karštas Kristaus kareivis lietuviškos kult ros baruose.

D l siaurumo ir idealizmo stokos dvasininkijoje, kaip j mat

V. Kr v , ir d l griežtai juridinis hierarchiškos tvarkos Bažnyčioje. V. Kr v daugiausia šliejosi prie katalikybės prieš bei opozicionieri — liberal , socialist , komunist . Rašytojo neg sėdavo nei j nuogas racionalizmas, nei atviras ateizmas : jie trauk t Dainavos dz k ne tik savo maištingomis nuotaikomis, bet dar labiau savo promet jiniu idealizmu, aukštai vertinan iu kult rin s k rybos pastangas žmones. Jam tikriausiai atrod , kad liberal , socialist ir kitoki vadinam j kairi j vedama kova buvo lyg talka gyven dinti bent iš dalies jo paties idealus — laisv krikš ionyb laisvam žmogui laisvoje Lietuvoje.

Bet kad šie kovotojai gyvenimo tikrov je b na didesni bej giai negu katalikai, V. Kr v tai geriausiai pamat 1940 m. vasar , kai, b damas ministru pirmininku ir bendradarbiaudamas su komunistais, m gino išgelb ti Lietuvos laisv . Pla iu mastu jis tada išvydo, kokia tamsi gali b ti žmogaus prigimtis valdžios svaigulingose pink l se, nors jis tai buvo anks iau nujaut s intuityviai, rašydamas savo *Šar n , Skirgail , Likimo k lius*. Tada Kr v negal jo nepasteb ti ir ateist aklumo subtiliausiai žmogaus dvasini virp jim sri iai — religijai. Be ano patyrimo sunkiai b t suprantamas tremtinio Kr - v s glaudimasis prie savo motinos tik jimo, arba jo, kaip Lietuvos Moksl akademijos prezidento, krikš ioniš k nuotaik palaikymas savo student se per egzaminus 1941 m. pirmojoje pus je.

Bet V. Kr v s ilgos rungtyn s (nuo studentavimo laik) prieš save ir prieš kitus d l savo ideal gyvandinimo (laisvo žmogaus, laisvos krikš ioni religijos ir laisvos Lietuvos) suskald jo k ryb dvi plotmi bei du stili — idealistin romantizm ir kasdienin realizm . Vis savo dabarties tikrov rašytojas pergyveno ir atvaizdavo realistiškai, supint iš nežymi smulkmen , nepaini psichologini prieštaravim , neaiški maištavim bei fantazij , palydim ia nuolaidžios užuojautos, ia pasl pto ironijos, nukreiptos prieš savanaudžius ir veidmainius. Kr v jokiu b du neniekino savo dien kasdienyb s, bet jai atskleisti savo apysakose ir apysak l se jis var tojo realistin vaizdavim , ia užjausdamas dz k kaimo vargingus žmones, ia plakdamas miestie i bei valdinink smulk egoizm bei veidmainyst . Šitaip reišk si V. Kr v s kaip rašytojo opozicija dabar iai, nenorin iai pripažinti jo ideal . Tod l ne realistin je k ryboje plak rašytojo karštasis širdies pulsas.

Pats pla i pol ki vyras, susižav j s laisvo žmogaus dvasine didybe, koki skelb jo amžininkai su Fr. Nietzsche ir H. Ibsenu priešakyje, V. Kr v labiau m go dideles arba originalias asmenybes, kurios savo aistringiems tikslams k nyti nelabai skaitosi su priemon mis. Toki asmenybi beveik nematydamas aplink save gyve-

nime, m s rašytojas j ieškojo tolimoje praeity, kaip visi romantikai. Žiluose amžiuose jis rado spalving originali vyr , praaugusi savo laik aplink , niekinan i tradicijas, kurios kliudo j siekiamus tikslus, bet kurias garbina pilkieji žmoneliai. Šitokia praeitis labiau žadino rašytojo k rybin vaizduot negu jo laik darbartis.

Tod l V. Kr v trauk Ryt praeities pasaulis, kaip daugel Europos romantik . To pas koje buvo sukurtos *Ryt pasakos* ir iš dalies parašyti *Dangaus ir žem s s n s*. Kr v ypa žav jo herojiškoji Lietuvos praeitis, kuriai jis paskyr tris svarbiausias savo istorines dramas (*Šar n , Skirgail , Mindaugo mirt*) ir *Dainavos šalies padavimus*. Rašytoj viliojo ir toji praeitis, kuri dar nebuvo visai užmiršta senuose kaimo papro iuose, arba retuose senuose kaimo žmon se, susijusiuose kartais su pagonybe. Šitokios praeities mes randame jo *Šiaudin je pastog je* ir *Raganiaus* apysakoje. Savo prozos k riniuose pastatydamas praeit prieš dabart (kaip Maironis lyrikoje), V. Kr v bent vaizduot je gal jo atsverti savo nusivylimus smulkia ir pilka dabartimi. Praeitis Kr vei reišk k rybin opozicij dabar iai. Tai vaizdžiai liudija jo jaunyst s k ryba, kada greta dz k kaimo realistini apysak li , v liau sudariusi *Šiaudin je pastog je* rinkin , jis tap pagoniškosios Lietuvos herojiškus paveikslus *Dainavos šalies padavimuose* ir *Šar ne*.

V. Kr v vaizdavo žil j Lietuvos praeit ne vien psichologiniais ir estetiniais motyvais, bet ir s moningai patriotiniais. Viena, ten jis rasdavo Lietuvos didyb s neišgalvot paveiksl . Antra, jais jis nor jo patraukti savo amžininkus, gal dar nepakankamai s moningus savo tautie ius laisvos ir didingos Lietuvos idealui. Tai rašytojas atskleid per savo 70 met sukakties min jim Philadelphijoje 1952 metais. Tada Kr v kalb jo :

«Kai prad jau kurti, tai buvo pirmoji Lietuva, ir aš niekad negalvojau, kad aš dirbu d l garb s arba pasižym ti kaip rašytojas [...] Man kilo tada noras atgaivinti t senov s Lietuv , o ypa kada man tekdavo susitikti dar universitete su kit taut studentais, kurie kalb davo apie savo diding praeit . Man tada kilo noras parodyti, kad m s praeitis didingesn negu kit . Ir tada nor jau atkurti t sen j Lietuv , kuri viena ranka kovojo prieš vis Europ , kai ši kryžiu iams teik pagalb [...] O kita ranka Lietuva užkovojo didesn pus šios dienos Rusijos. Nor jau parodyti, kad kovose, mirtin se ir ž tb tin se, ji pasidar didžiausia ir galingiausia valstyb [...] Aš galvojau, kad, jeigu tie žmon s gal jo tai padaryti, jie tur jo b ti milžinai siela. Ir aš nor jau atvaizduoti t milžin siel — senovin Lietuv [...] Jei mes nesame didel tauta šiandien, tai tod l kad mes kelis amžius kraujuose plaukdavome [...] Tod l mes tapome

maža tauta. Bet mes esame didvyriška tauta ir savo siela galingi. Aš tik šitai tur jau galvoj, kurdamas *Dainavos šalies padavimus, Šar n , Skirgail* ir kitus »⁴.

Tai retrospektyvinis rašytojo pasisakymas, pra jus beveik pusei amžiaus nuo jo pirm j k rini pasirodymo. Tod l jis n ra visai tikslus. Kurdamas *Dainavos padavimus* ir *Šar n* . V. Kr v gretimai raš ir *Šiaudins pastogs* apysak les, kur herojiškos didybės n ra. Tai buvo besidvilypuojan io rašytojo atsir mimas kasdienyb s realizm . Tuo tarpu senov in s Lietuvos herojiniais paveikslais V. Kr v patenkino tiek savo paties individualistinius siekimus opozicijoje, tiek savo laiko Europos individualistines tendencijas : pagoniškos ir feodal in s Lietuvos valdovai, didesni ar mažesni kunigaikšiai su savo savivaliomis, buvo patogi medžiaga išreikšti XX amž. pradžios individualizmui. Ta iau taip pat n ra jokios abejon s, kad senov in s Lietuvos istorija žav jo Kr v , žadindama jo patriotizm , kaip ji kv pimo buvo davusi Ad. Mickevi iui, V. Kudirkai, Maironiui.

Tik už tuos rašytojus V. Kr v pasirod originalesnis, nes Lietuvos senov jis spraud si per lietuvi kalb ir tautosak — per legendas, dainas, pasakas, patarles, sukurtas praeityje, sankcionuotas tradicijos ir dar tebegyvas jo laiko dabartyje. Tai buvo pradai individualios literat ros tautinei formai, kurios lietuvi rašytojai s moningai ieškojo po spaudos atgavimo. Tais tradiciniais tautin s formos pradais V. Kr v labai gausiai pasinaudojo, nors ir nevisada laimingai. Jo pirmasis žingsnis, pavartojant lietuvi tautosak ir etnografij dideliame individualiam k riniui, *Šar nui*, nebuvo laimingas : ne tos senov in s pasakos k r jas vald tautosak ir etnografij , bet atbulai — j buvo valdomas. Daug geriau Kr vei pasisek antrasis panašus, beveik paralelinis žingsnis *Dainavos šalies padavimuose*. J didžiama liudija V. Kr v s laim jim , nes šiose legendose rašytojui pavyko sukurti organišk sintez tarp individualaus kv pimo ir bendrini -tradicini poetini priemoni , paprastai sutinkam tautosakoje. Atrodo, kad toji sintez geriausiai pavyko pirmuosiuose *Dainavos šalies padavimuose*, kuri šedevras, gal b t, yra *Vakarin giesm* , ia autoriaus asmeniniai siekimai (idealaus grožio ilgesys) yra darniai susilieję su religing j lietuvi aspiracijomis bei su skamb j bendra lietuvi dain poetine kalba. Tai tapo m s rašytojo ir jo tautos kaimie i vakarin malda.

Kituose, dažniausiai v lesni dat , padavimuose, kur iškyla primityvios lietuvi senov s individualistiniai charakteriai, darnios

⁴ *Vincas Kr v -Mickevi ius*, Chicaga 1953, 186-187 psl. (Sukaktuvinis leidinys).

sintez s tarp tautosakini prad ir individualios k rybos priemoni pradeda stigti, nes vis labiau matyti autoriaus pastangos, pavartojant kasdienin s tikrov s bruožus ir kalb , kol pagaliau knygos epilogė — *Dainoj apie ar* — rašytojas nusileidžia visai realistin vaizdavimo b d . Nors jame svarbiausias vaizduojamasis objektas — aras — n ra kasdienyb , bet ir ne padavimas. Ten aras — individualisto ir paties Kr v s alegorija. Aro likimas, t. y. jo mirtis nelaisv s narve tarp višt yra daugelio individualist dalia, simbolizuojanti didži j laisv n sudužim kasdienin je tikrov je, kuri Kr v ir vaizduoja realistiškai. Taigi baigiamajame *Dainavos šalies padavim* epizode — dainoj apie ar — pilkoji kasdienyb ir jai tinkamos realistin s vaizdavimo priemon s atrodo laim jusios. Šitaip baigiamasis epizodas surado antitez kilniai ir harmoningai *Vakarinei giesmei* knygos prologe. Šitokia kontrastinga *Dainavos padavim* pradžia ir pabaiga mums simboliškai primena taip pat j k r jo kontrasting asmen bei jo gyvenim .

Bet tas baigiamasis *Dainavos šalies padavim* epizodas, kur sudaro realistiškai atvaizduota aro alegorija, yra lyg savotiškas vadas didžiuosius V. Kr v s k rinius, tokius, kaip *Šar nas, Likimo keliai, Skirgaila*. Kaip ten, taip ia mes susitinkame su dramatišku svyravimu tarp ideal ir tikrov s, arba tarp didingos praeities ir skurdžios dabarties, arba tarp individualisto sielos poskrydži ir dažno sudužimo kasdienyb s painiavose. Tas dramatiškas svyravimas tarp dviej b ties poli atsiliepia ne tik herojiškuose personažuose, bet ir tautosakiškai etnografiniuose tipuose, tokiuose kaip skerdžius Lapinas ir Gugis-Raganius. Šitokie žmon s, statyti kasdienin tikrov , kurioje jie netelpa, yra taip pat individualistai, išskirtinos asmenyb s, nors jos b t pridengtos pilka kaimie io miline.

Nors Kr v m go tokias dz kiškos kasdienyb s liaudiškas, išskirtines asmenybes kaip skerdžius Lapinas, nors jomis nusipeln lietuvai literat rai, ta iau didieji rašytojo sumanymai buvo nukreipti senovin s Lietuvos paveikslus bei tos praeities didži sias asmenybes, kaip pats V. Kr v yra nurod s savo prakalboje 70-ties met sukakties proga. Tod l ir svarbu ar iau paži r ti jo istorines dramas bei dramatinės pasakas, pirmiausiai *Šar n , Skirgail* ir *Mindaugo mirt ,* o tik paskui *Likimo kelius*. Pirmieji k riniai yra istoriniai, nes juose autorius nori atvaizduoti senovin praeit su daugiau ar mažiau žinomais istoriniais asmenimis, o *Likimo keliai* t ra istorin drama tik perkelta prasme, nes joje Lietuvos praeitis t ra interpretuojama simboliais ir alegorijomis.

Jo istorini dram s ranga*

Nors V. Kr v s istorines dram as vien nuo antros skiria daugiau kaip dešimties met tarpas (*Šar nas* 1911, *Skirgaila* rusiškai 1922, o *Mindaugo mirtis* 1935 metais), ta iau jos tarp sav s gimingos ne vien tuo, kad jos yra to paties autoriaus k riniai, kuriais atskleidžia ma senovin s Lietuvos didyb . Jos seseriškai artimos ne tik pagrindi ni veik j psichiniais bruožais, bet ir kitokia vidine s ranga. Pirmiausia t dram tem os ir problem os — dvi ly p s — politin s ir asmenin s. Iš vienos pus s autorius atskleidžia senov s kunigaikš i kov d l Lietuvos vienyb s, o iš antros pus s parodo savo centrin i heroj kov d l asmenin s, dažniausiai šeimin s laim s. Ta iau politin tema (kova d l Lietuvos valstybin s vienyb s) nevisose dramose t ra vienodai susieta su pastangomis pasiekti asmeninei laimei. Geriausiai tiedvi tem os ir problem os suaugusios *Skirgailos* dramoje.

Ten centrinis herojus, Jogailos brolis Skirgaila, Vilniaus pilyje laiko kaip belaisv Lydos kunigaikštyst On Duonut ir j veda prievarta, nes nenori, kad ši, ištek dama už Moz r kunigaikš io, atpl št dal Lietuvos žemi . Be to, Skirgaila dar tikisi iš Duonut s taip pat šeimin s laim s. Deja, prievarta to neatneša. Kad ir netekusi Moz r kunigaikš iui, Ona Duonut Skirgail nepalinksta, bet simyli riter Keller , taip pat Lietuvos žemi grobik (kry žiuo i) oficial atstov . Šitokiu b du šis tampa kunigaikš io asmeniniu priešu. Bet, kai Skirgailai pavyksta Keller palaidoti gyv , jis tuo pa iu pakasa ir savo asmenin laim , nes Ona Duonut žmog ūdžio niekada nepamils. Taigi, *Skirgailoje* dvi tem os yra taip glaudžiai supintos, kad politin problema (mums tolima ir sunkiai su prantama) yra gaivinama antrosios, visais laikais aktualios tem os, kur susib ga meil , užuojauta, pasitik jimas žmogum ir ištikimyb .

šituos jausmus sijungia tik jimo ir meil s prasm s klausimai, kurie suteikia dramai metafizinio gilumo.

Menkiau tarp sav s t ra susijusios Lietuvos vienyb s ir meil s tem os *Mindaugo mirtyje*, nors ir ten jos n ra palaidos. Kai tos dram os pradžioje sužinome, kad po savo žmonos, karalien s Mortos, mirties, Mindaugas savo pilyje yra sulaik s velion s jauniausi j seser Aldon , Daumanto žmon , mes jau iame, kad tai apsinkina senojo

* Šis ir trys sekantieji poskyriai : *Veik j dram atizmas, Psichologija ir religija, Vaizdavimo b das ir priemon s* jau buvo atspausdinta *Aiduose* 1957 m. 9 (104). nr., 408-420 psl. ia duodama nauja, papildyta redakcija.

Mindaugo gyvenimo tiksl — išlaikyti Lietuv viening prieš vairi prieš pasik sinimus. Paskutinis jo užsimojimas sugriauti Daumanto šeim vienyb s prieš skai i padidina. Dramos pabaigoje tai aiškiai matyti. Pasilikdamas Aldon savo pilyje, o jos vyr išsi sdamas kariauti prieš gudus, karalius išprovokuoja Daumanto keršt . Šio vyro mirtims durklo sm gis Mindaugui yra drauge sm gis visai karaliaus politikai — galutinai baigti lietuvišk žemi sujungim vien valstyb .

Menkiausiai tarpusavyje susietos politin ir asmenin temos pirmutin je V. Kr v s dramoje arba dramatin je pasakoje *Šar nas*, nors šis k rinys vis tiek pasilieka prototipu *Skirgailai* ir net *Mindaugo mir tai*. Vėsdamas Vover , Šar nas nestoja skersai kelio jokiam didikui, kuris gal t kenkti Dainavos kunigaikš io politiniams užsimojimams bei žygiams. Ir per Vover jis nesitiki spar iau pažengti savo tikslus — nei išgars ti pasaulyje, nei tapti vieninteliu valdovu savo krašte pagal jo paties posak : «Viena saul danguje, vienas valdovas Dainavoje». Vover tam negali patarnauti, nes ji n ra nei ypatinga turtuol , nei dideli žemi p din , o tik eilinio Šar no kaimyno bajoro daili dukrel .

Šar nas pasiryžta vesti Vover kažin kaip keistai, beveik prieš savo vali . Viena, jo kaimynai ir jo paties motina Vilt jam sako «vesk». Antra vertus, jis vienu momentu pasiduoda iliuzijai, kad j , kupri , jauna mergina taip pat gali pamilti, nes Žubris buvo pajuokav s, kad Vover mylinti Šar n . Kart šitai iliuzijai pasidav s ir nutar s, Šar nas veda daili j mergin prievarta, nepaisydamas, kad ji nuo kunigaikš io net buvo pasisl pusi gabijon. Ta iau ši santuoka teturi tik netiesiogin s takos Šar no politin s garb s siekimams: per savo vestuves pamat s savo klaid , kunigaikštis tik dar labiau tolsta nuo vidutini žmoni , dar labiau ima švaistytis kardu tarp kaimyn , šitaip demonstruodamas savo r s i galyb .

Dainavos kunigaikš io politinius tikslus neturi tiesiogin s takos nei apkalbos apie Vover s neištikimyb , nei jos mirtis nuo Šar no kerštingos rankos, nes jo uošvis Džiangis ir jo svainis Al nas t ra nežym s bajorai, kurie nepaj gia keršyti kunigaikš iui ir nekeršija.

Ši dviej tem — politin s ir asmenin s — nepakankamas susiejimas *Šar ne* ir nestiprus *Mindaugo mirtyje* neigiamai atsiliepia dram intrygoms ir dramatiniam veiksmui. D l to intryga jose vystosi gana palaidai, o veiksmo scenos vienos yra grynai politin s (samprotavimai, aiškinimai, gin ai d l skirting paži r bei interes), o kitos — retesn s ir trumpesn s — asmenini , šeimini r pes i scenos, ši dien žmon ms suprantamesn s, politini scen dažniausiai nesušildo. Kai šitokios dvi plotm s nesusipina, arba retai tesu-

sikerta, daugelis puslapi, pripildyt politini motyv, mums atrodo mir. Toki scen nemažai *Šar ne* pokalbiuose Balyno kunigo su kaimynais ir vaidilomis; jos ryškiai matomos *Mindaugo mirtyje* (pavyzdžiui, II-me veiksmė epizodas su kryžiuo i -kalavijuo i pasiuntiniais per 30 puslapi). Nestinga toki politini scen n *Skirgailoje*, ypa pradžioje (per 90 psl. 1938 m. leidime), kol scenoje pasirodo Ona Duonut .

Intryga bei veiksmas silpni tiek *Mindaugo mirtyje*, tiek *Šar ne* dar ir d l to, kad prieš centrinius herojus neatsistoja partneriai, kurie savais siekimais bent iš tolo prilygt aniems kunigaikš iams. Antai, aplink Šar n tesisukioja tik nežym s bajorai, kurie dažniausiai nesutinka su kunigaikš iu, bet j vis prieštaravimai ir pasibaigia žodžiais, liežuvio malimu, o ne veiksmis. Pavyzdžiui, Perlis b t gal j s tapti Šar no varžovu politin je srityje, ta iau scen auto-rius j teišveda tik trump moment, nors šiaip apie j kiti veik jai nemažai kalba. Vover s mylimas Tautvilas b t gal j s tapti Šar no rimtu varžovu šeimin je sferoje, ta iau autorius Tautvil ilgai išlaiko gud nelaisv je. Jo ilgisi Vover, apie j kalba kiti, bet jis pats tepasirodo, iš nelaisv s sugr ž s, tik I tomo gale, d l Vover s darbais nekovoja, pasitenkindamas garsiais keršto grasinimais kunigaikš iui ir jo uošviui, ir tod l intrygos ne tempia.

Panašus reiškiny s matyti ir *Mindaugo mirtyje*. Nors pirmasis Lietuvos karalius jau pirmose dramos scenose yra pasiryž s paveržti Daumato žmon Aldon («Paimsiu tave per žmon », sako Mindaugas), ta iau šitoki jo intencij Aldonos vyras ilgai nežino. Jis gyvena toli savo pilyje, visai ne tardamas valdovo k sl, nes daugiau kaip per pus dramos Kr v vaizduoja Daumant Mindaugo ištikimu draugu ir jo politikos r m ju. Tik kai Daumantui paaišk ja Mindaugo užma ios Aldonos atžvilgiu, veiksmas dramoje sitempia, bet ir netrukus nueina tragišk gal. Taigi, ir šitoje dramoje centrinis herojus neturi jo vertos atsvaros vyro, kuris priešveiksmais žymiai prisid t intrygai tempti ir veiksmui varyti pirmyn. Daumantas ten t ra tik vienas veik j, vargu reikšmingesnis už Trainiot, Tautvil, Aidži ar Skirmunt, kurie nepatenkinti Mindaugo veiksmis.

Ir *Skirgailoje* Jogailos brolis skend t politini zyzli spie iuje, kaip Šar nas ir net Mindaugas, jei prieš Jogailos vietinink V. Kr v neb t pastat s rimto partnerio riterio Kellerio asmenyje. Kol šis t ra kryžiuo i pasiuntiniu, jis prieš Skirgail testovi kaip vienas politini rupor, panašiai, kaip kitas kryžiuotis Wartembergas, kaip lenk vyskupas Henrikas Mazovietis, kaip vienuolis Skarbekas arba kiti lenk pasiuntiniai. Tik Kelleriui pasiryžus pasimatyti su Ona

Duonutė per jos tarnaitę Oligą, intriga gauna tampa ir veiksmas slenka nesilpnėdamas iki atomazgos, o ia varomas Kellerio, o ia Skirgailos.

Todėl kai kurie kritikai be reikalo prikiša, kad Kellerio išryškinimu Krivštininės dramos veiksmas pasukamas kita kryptimi, negu jis jo dramatos pradžioje, nes kryžiuočių riterio vaidmens padidėjimu rašytojas dramatos svorį perveda asmeniniam sferai. Tačiau, žinoma, kriterio visumos, turime pripažinti, kad maždaug pirmasis dramatos ketvirtadalis, kur Kellerio vaidmuo menkas, net nesudaro tinkamos užuomazgos kitiems trimis ketvirtadaliams. Anas ketvirtadalis — tik politini aplinkybių pasakojimas dialogais, o tikra drama tęsiasi I dalies pabaigoje su V scena ir tęsiasi tik II dalies I scenoje, kai Kelleris pasiryžta su Oligą pagalba pamatyti Duonutę. Tiesa, kad su to riterio užsimojimu veikti per moteris, asmeniniai ir šeiminiai interesai laimi persvarą prieš politinius, šiuos atgaidindami bei priartindami mūsų dienų žmonėms. Kitaip tariant, Kellerio vaidmens padidėjimu duodamas daugiau reikšmės asmeniniams visąžmogiškiems jausmams *Skirgailoje*. Krivštininė teisingai suprato, kuo gaivintina istorinė drama.

Taigi, iškeldamas riterį Kellerį kaip Jogailos brolio asmeniną varžovą, V. Krivštininė išgelbsti savo *Skirgailą* nuo tokio priekaišto, kokie taikomi jo *Mindaugo mirčiai*, ypač *Šarūnui*. Be Kellerio *Skirgailos* drama būtų buvusi *Šarūno* pagrindinė personažų kopija, nors ji ir būtų tobulesnė už originalą.

Veiksmo vidaus dramatismas

Kaip sakytą, savo savaime *Šarūnas* ir *Mindaugo mirtis* — menkai dramatiški. Tačiau to negalima pasakyti apie jų svarbiuosius personažus, nes jie krutinę dažnai kovoja prieštaraujančius gaisrus.

Krivštininės dramų prototipus randame jo didžiausiame kūrinyje, *Šarūne*. Jo centrinio herojaus, Balyno ir Dainavos kunigaikščio, kai kurie svarbūs bruožai pasikartoja jo psichiniuose brokuose — Skirgailoje ir Mindauge. Bendra jiems trims — siekimas politinės vienybės krašte, karingumas, autokratiškumas, despotizmas. Jie su savo pavaldiniais ir kaimynais elgiasi, kaip jiems patinka. «Jūs turite daryti, ko aš noriu. Nepanoršite, kardu priversiu», sako Šarūnas. «Tiesa, kitos valios, jei aš savo pasakiau», pabrėžia Skirgaila, o vėliausiai Krivštininės sukurtas Mindaugas tai patvirtina, tardamas Aldonai: «Viskas gali būti, ko aš noriu».

Tačiau ši kunigaikščio despotizmas nėra nukreiptas tik garbą ir jausmus patenkinti. Jis taip pat diktuoja ir gimtojo krašto

meil . Net garb s žygiais svaigstan io Šar no s mon je sublyksi meil savo šaliai, jau nekalbant apie Mindaug , kuris skundžiasi savo s nui Vaišvilkiui savais didikais, nes «visa Lietuva niekam j ner pi». Tod l jo (Mindaugo) ir Vaišvilko «pareiga krašto likimui r pintis». Skirgaila eina dar toliau: iš meil s vieningai stipriai Lietuvai jis sutikt net valdži atiduoti Jogailai ar K stu io s nui, jei tik žinot , « kad jie geriau sugeb s jos garb išlaikyti».

Bet despotizmas, kur didiesiems Kr v s dram herojams diktuoja aplinkyb s ir j gos bei garb s geismai, kenkia ne tik j t vy n s žmon ms, bet ir jiems patiems. Despotizmas šeimos santykiuose tuos kunigaikš ius arba tiek sužlugdo morališkai, kad jie sužv r ja, arba patys ž sta. Antai, nors Mindaugo apgalvotas despotizmas n ra toks laukiniškai žiaurus kaip Šar no ir Skirgailos, ta iau, kai karalius prievartines priemones pritaik šeimos problemose, pasi-laikydamas Daumanto žmon Aldon pas save, o jos vyr si sdamas kariauti su gudais, Mindaugas ž sta nuo savo ankstesnio r m jo rankos. Nuo savo despotizmo pas k Šar nas su Skirgaila fiziškai nenuken ia, ta iau jiedu ž sta morališkai kaip žmon s. Sakysime, argi begalima laikyti žmogumi Šar n tada, kai jis nužudo savo prievarta vest žmon Vover d l jos atvirumo ir savo kaimyn Vilk , paleidusi apkalbas prieš Vover ? š š lstant žv r panašus taip pat Skirgaila. Kai, pakasdin s karste gyv Keller pilies kieme, o alpstan i ant kapo žmon On Duonut užsimoja durklu, jis morališkai nužudo ir save. Tada ne tik skaitytojas nusigr žia nuo jo, bet taip pat ištikimiausias ir protingiausias kunigaikš io dvariškis, karvedys Daugaila.

Šitas moralinis ar fizinis pagrindini heroj žlugimas d l j pa i despotizmo padaro juos dramatiškus ir tragiškus. Tas despotizmas taip pat uždaro juos vienatv . Nors jie patys siekia t uždarum nugal ti ir suart ti su žmon mis, ypa su jiems patikusiomis moterimis, ta iau tie j m ginimai nueina niekais. Sakysime, nuo Šar no b ga net b ryje besilinksmis s jaunimas, kai anas kunigaikštis m gina prie jo priart ti. Tod l Šar nas ir skundžiasi: « Gal yra kur toji meil auksin , bet kur už mari , ne pas mus ». Net žmonos V. Kr v s despotams pasilieka svetimos ir dvasiškai priešingos. Nors meil s iliuzijos paveiktas Šar nas ved Vover prievarta, ta iau ši moteris nepasidav jo valiai iki mirties, kad ir palikdama formaliai ištikima žmona.

Tiesa, vyriškasis jaunimas sek paskui Šar n jo karo žygiuose, ta iau tai dar ne iš meil s kunigaikš iui, o tik ieškodamas garb s ir nuotyki . Net dainiai-vaidilos, kuri retkar iais paklauso Šar nas, n ra tikri jo draugai. Jie — grei iau mokytojai ir kurstytojai, kurie

besiblaškan iame autokrate ži ri priemon savo politiniams ir poetiniams tikslams siekti. Tod l daini draugiškumu Šar nas ir netiki, o didžioji dainavie i dalis savojo kunigaikš io bijo, neapken ia,, j pl sta, viešai priešinasi, o jam nusilenkia tik iš baim s, arba interes vedami (pavyzdžiui, Džengis). Tik po mirties dainavie iai pradeda j suprasti, nors tai nebeturi jam reikšm s. Kol buvo gyvas, jis pasiliko vienišas ir nesuprastas. Šis egzistencinis bruožas — gili vienatv — suteikia Šar nui žmogiškumo. Jis lyg sušvelnina despotin individualizm , skatinant kunigaikšt pralenkti dievus ir užtemdyti dangaus žvaigždes, nors tai nuo jo atstumia eilinius žmones.

Šiek tiek labiau save apvald s yra Šar no dvasios brolis Skirgaila. Ta iau jo vienatv taip pat tragiška. « Aš vienas, ir n ra man draug », liudija jis apie save. Moter apskritai jis sakosi nevertin s, bet su Ona Duonute, kuri jis buvo pasigrob s ir ved s prievarta, nor t pasidalyti savo vienatv s abejon mis, kai valdžia slysta iš jo rank . Tik, deja, kaip Vover Šar no, taip Duonut Skirgailos neken ia. Ir dar daugiau : ji pamilsta riter Keller , kuriame kunigaikštis ži ri sav s vert asmen . Bet kerštas priver ia Skirgail j persekioti iki žiaurios mirties, kol pats kunigaikštis save morališkai sužlugdo.

Tragiškas savo vienatv je ir Mindaugas. Jis ilg amži yra kovoj s kardu, klasta ir diplomatija d l Lietuvos sujungimo ir jos žemi išpl timo. Ta iau, šitaip žymi valstyb suk r s, senatv je jis pasijunta vienišas, be tinkamo sosto paveld tojo. Mindaugo pirmosios žmonos s nus Vaišvilkas Lietuvos valdyti nenori: vienuolyno gyvenime jis mato daugiau prasm s negu valstyb s r pes iuose. Mindaugo antrosios žmonos, karalien s Mortos s n s teb ra maži: jie dar tik žaidimuose teimituoja savo t vo klastas. Paguodos savo senatv je karalius nor t rasti jauniausios velion s Mortos sesers Aldonos Daumantien s asmenyje, ta iau ši apie tai nenori n gird ti. D l šitoki Mindaugo m ėinim jo vienuolis s nus tik piktinasi: reikia «ne apie skais ius veidelius, bet apie mirt galvoti», primena jam Vaišvilkas.

Šalia despotizmo ir vienatv s moters meil yra vienas pagrindini bruož V. Kr v s valdov psich se. Jautrumas moteriai yra tasai Achilo kulnis, kuris tuos despotus padaro labiausiai sužeidžiamus ir drauge juos sušvelnina. Tiesa, šitie Kr v s atšiaur s kunigaikš iai daug apie meil nekalba, nes graži žodži nemoka, ta iau savo vienatv se jie apie moters meil galvoja.

Savo moters ilges atviriausiai pasako Šar nas, nors ir nesitiki laim s meil je. Pamat s nelaisv paimt savo priešo dukter gražuol Perl , Šar nas greit užmiršta savo pirmą griezstum , liepia atišti

belaisvei rankas ir tuoj pats ty iojasi iš sav s tardamas : «Kaip aš nekeniu sav s ! Kokis aš — papurtusi drebul , ne vyras ! [...], Tfu, net gerkl j kartu. Pama iau merg ir praskydau ». Šitaip atvirai savo silpnyb s moteriai Mindaugas neprispaz sta, nes senis — diplomatas. Ta iau, ži r damas Aldon Daumantien , karalius vis d lto prabyla : « Kaip tu panaši savo seser Mort ! Tokia ji man buvo prieš dvidešimt met , skaisti, jaunut ! » Ar tai ne silpnyb s prispazinimas, nors ir netiesioginis ? Tokiu pat psichiniu bruožu yra apdovanotas ir Kr v s Skirgaila. Vytauto sumuštas, netekdamas valdžios Lietuvoje, Skirgaila paguodos nor t rasti Onos Duonut s amenyje, bet deja ...

Jautrumas moterims gal netapt nelaim s priežastimi Šar nui,, Mindaugui ir Skirgailai, jei šie kunigaikš iai ži r t moter kaip sau lygi b tyb . Bet tie despotai jas laiko žemesniais žmon mis. Pasiimdami nusiži r t moter j ga, jie tikisi laim ti savo trokštam meil . Tik šitaip ji nepasiekama. Dažniausiai prievarta pasiimt moter meilingi žvilgsniai, nukreipti kitus vyrus, Kr v s despotuose sužadina bais apmaud ir keršt . Šituo atžvilgiu išimt tesudaro Mindaugas : sužinoj s, kad Aldona vis d lto pas j nepasiliks, senasis karalius neš lsta, tur b t, tik damas dar prisijaukinti t svain tada, kai jos vyras bus toli kare. Toliausiai prieštaravimus nubrenda Šar nas : jis ilgisi moters meil s ir ja netiki. «Gal yra kažkur toji meil auksin ---], bet kur ji? — Už mari gal tik, ne pas mus », kalba Šar nas. Pasteb j s Perles dailum , jis j barbariškai užgaulioja r ždamas : «Nieko neišgausi savo gražumu [...] Tari — mane papirksi!... Aš jus visas paž stu ... Paleistuv s j s visos, ir juo dailesn kuri, juo didesn ». Ir šitaip Šar nas kalba ved s per prievart Vover , kuri nepasiduoda jo valiai.

Šar ne, Skirgailoje ir Mindaugo mirtyje V. Kr v šalia centrini vyrišk heroj atvaizduoja taip pat dramatiškas moteris — Vover , Ona Duonut , Aldon . Šitoms veik joms rašytojas nesuteik joki politini ambicij ar siekim , nors On Duonut ir parod patekusi politini interes ugn . J vis pagrindinis bruožas — j moteriškumas, kuris reiškiasi meile ir ištikimybe savo širdži išrinktiesiems. Ta j ištikimyb tiek tauri, kad jos nieku nenori kenkti net tiems vyrams, kurie jas yra ved prievarta. Iš vienos pus s, ištikimyb savo širdies balsui ir, iš antros pus s, j patekimas despot valdžion pl šo t moter siel pusiau, padaro jas dramatiškas.

Antai, Džiangio dukt Vover myli Tautvil ir tik už jo tenor t tek ti. Bet šis yra ding s kare. Vieni mano, kad jis žuv s, antri sp ja, kad jis nelaisv je. Vover vis tiek Tautvilo laukia, nors kiti jaunikai iai nor t j sau laim ti (pavyzdžiui, Žubris). Ji lieka ištikima

net atkreipusi save Šar no d mes . T v veržiama už jo tek ti, ji pasislepia šventojon gabijon diev tarnybai. Iš ten kunigaikš io pasiimta ir prievarta vesta, Vover vis tiek lieka ištikima pirminiam savo širdies polinkiu, bet jau pajunta pareig ir savo nemylimam vyrui. Gr žusiam iš nelaisv s Tautvilui, ji atvirai prisipaž sta, kad tik j myl jusi ir myl sianti, ta iau ir Šar no nepaliksianti. « Dievai skyr , dievai l m — tegul taip ir b na », atsako ji Tautvilui, kuris j prikalbin ja mesti kunigaikšt .

Šituo atžvilgiu Kr v s Vover pasirodo kaip lietuvišk dain tradicin mergel , kuri nekovoja prieš didesni autoritet nuosprendžius : jai t v , Dievo ir savo vyro valia svarbesn už jos pa ios širdies bals , nors d l šio dvilypumo ji skaudžiai ken ia. Tod l, nors ir myl dama Tautvil , Vover nori toliau atlikin ti savo kaip žmonos pareigas. Prieš Šar n j gundan iam Tautvilui ji atsako : « Ne, berneli, kad aš jo net labiausiai Teapk stau, vis tada neapleistau... Nors aš viena jo pasigail tau ... kai jis bus nuvarg s, kai liks vien vienas prieš visus». Tod l prieš apkalbas, paleistas kerštujan io Tautvilo, dainius Rainys Šar nui dr siai atsako : « Tu Vover s veltui nepeik[...] Ji dora, graži ir protinga moterišk ». Ji tikrai dora, nes stengiasi išlikti ištikima ir savo širdies balsui ir savo nemylimam vyrui. Šitas dvilypis stovis padaro j tragišk d l Šar no žiaurumo ir taringumo. Tai atskleidžia šie Vover s žodžiai Dainavos kuni- gaikš iui, savo vyrui: « Kai peržengiau tavo slenkst , aš gero žodžio iš tav s negird jau. Ar paži r jai tu kada nors gražiai mane, kaip žmogus žmog ži ro? [...] Gyvulys aš tau buvau, šuva, kur gal jai koja paspirti ! [...] Aš tyl jau, aš ken iau, bet pritr ko kantryb s ... Ketyl siu [...] Aš Tautvil myliu ir myl siu». Už š skausming atvi- rum jai Šar nas atlygina prievartine mirtimi.

Savo vidaus dramatismu Vover yra panaši *Skirgailos* Ona Duonut . Ir ji pirmiausia klauso savo širdies balso. Dramos pradžioje ji ištikima savo sužad tiniui, Moz r kunigaikš iui. Kai šis j už- miršta, palikdamas *Skirgailos* nelaisv je, ji palinksta nars j Keller , kuris jai pažada laisv . Kad ir pamilusi š riter , ji nori likti ištikima ir nemylimam vyrui — *Skirgailai*.

Ne toks ryškus Aldonos Daumantien s dramatismas *Mindaugo mirtyje*. Aldonos asmenyje Kr v labiau pabr žia jos ištikimyb savo vyrui ir neleidžia prieš j siaut ti Mindaugui, nes ji dar ne to karaliaus žmona, o tik jo geidžiamoji, jo žmonos jauniausioji sesuo.

Sar ne greta Vover s V. Kr v yra suk r s Egl , o *Skirgailoje* šalia Onos Duonut s jis yra pavaizdav s jos tarnait Olig . Nors šie moteriški veik jai neturi didel s reikšm s pagrindini heroj likimui, ta iau ir juodu rašytojas yra suk r s dramatiškus. Tik ši dviej

dramatizmo pagrindas kitoks negu Vover s ir Onos Duonut s. Anos dvi patenka tragišk b kl d l ištikimyb s savo širdies balsui ir formalioms žmon pareigoms savo nemylimiems vyrams. Tuo tarpu Egl ir Olig n ra morališkai atsparios bei neturi tokio stipraus skaitystb s jausmo kaip Vover ir Ona Duonut . B damos impulsyvios ir doroviškai silpnos, Egl ir Olig greitai tampa neištikim vyr aukomis.

Antai, jaunoji linksmoji Egl Šar no pradžioje svajoja apie Vover s brol Al n , laukdama jo gr žtan io iš nelaisv s. Jam parvykus, ji nebeatsispyr už jusiai pagundai, jam atsiduodama, nors anks iau nebuvo jam n pasižad jusi. Tuo tarpu Al nas, pamat s Šar no daili j belaisv Perl , ši pasigrobia ir su ja pab ga. Palikta viena g dai ir pajuokai, Egl nebepakelia savo nelaim s ir d l to išprot ja. Šitokiame stovyje ji pradeda vaizduotis, kad, gal Al no n nemyl jusi, nes jai patik s Šar nas. Tod l jo ieškodama, ji ir klaidžioja po pasaul .

Panašioje situacijoje kaip Egl atsiduria Skirgailos Olig . Tik jos suvedžiotuju pasirodo ne koks nors nežymus Tautvilas, bet centrinio dramos herojaus Skirgailos varžovas Kelleris. J Olig simyli ir jam atsiduoda, daug negalvodama. Ta iau netrukus, kai Kelleris susitinka On Duonut ir pasiryžta j išvaduoti iš nelaisv s, Olig s prieštaringi jausmai j padaro dramatišk . Tarpininkaudama tarp svetimšalio riterio, kur ji myli, ir savo ponios Onos Duonut s, Olig padeda Kelleriui, kenkdama sau pa iai. Tai ji aiškiai mato, bet nebeturi j gos pasipriešinti savo mylimo riterio norams. Kai v liau, jos išduot Keller Skirgaila sako palaidoti gyv , Olig s susipyn prieštarauj jausmai j priveda prie isterijos. Kaip matyti, šios Kijevo bajorait s drama yra gilesn negu Egl s, nes Olig pati prieš savo nor padeda savo meilužiui suart ti su kunigaikštyte Duonute. Vyro apviltosios merginos nelaim je Egl atrodo daugiau lyriška negu tragiška.

Kalbant apie V. Kr v s istorišk j dram personažus, reikia žvilgtel ti ir vyriškus antraeilus veik jus. Šar ne juo tur t b ti Tautvilas, tas karys, kuris po ilgo, gr ž s iš nelaisv s, randa savo mylim j mergel ištekl jusi už kito. Bet šis iš esm s dramai d kingas personažas rašytojui neiš jo pakankamai dramatiškas: Tautvilas nepaj gia nei nelaimingos Vover s atsiimti, nei jos paverg jui Šar nui atkeršyti. Tiesa, jis daug kalba apie keršt , kvie ia vyrus ia jam pad ti, ta iau iš t vis ketinim keišeina apkalb d mai, kurie pakenkia tik nelaimingai Voverei. Skaitytojo akyse jis teišeina tik plepan iu postringautoju kaip nevienas kitas Šar no veik j . Šiek tiek dramatiškesnis už Tautvil Mindaugo varžovas Daumantas

(*Mindaugo mirtyje*). Iš pradžios jis — ištikimas karaliaus politikos r m jas ir klusus patik tinis. Tik, patyr s Mindaugo sumanym , paveržti jo žmon , jis paklusnum pakei ia kerštu: jis nuduria savo valdov , kai šis sako j suimti. Ta iau šie prieštaringi Daumanto apmatai n ra tinkamai išvystyti. Mindaugo patik tinio tapimas jo žudiku atrodo per staigus.

Šito negalima pasakyti apie antraeil *Skirgailos* veik j Keller . Jis ryškiai išsiskiria iš daugelio V. Kr v s istorin dram veik j tuo, kad jo dramatismas ypa dinamiškas. Daugumas pagrindini heroj dram eigoje mažai kuo pakinta. Jie iki galo lieka beveik tokie pat, kaip juos autorius buvo užbr ž s, tik dram pabaigoje gal j pagrindiniai bruožai tampa ryškesni. Sakysim, jokie nepasisėkimai neišbloškia Šar no iš to kelio, kokiuo jis buvo prad j s eiti, siekdamas autokratin s valdžios ir garb s («Nor tau taip aukštai pakilti, kad dievai ir žmon s man gal t tik pavyd ti»). Bet nužud s dvi moteris, savo žmon Vover ir kaimyn Briedien , Dainavos kunigaikštis tebesiekia savo ankstybesni tiksl , kol ž sta kovoje su kryžiuoiais.

dram pabaig Skirgaila, Mindaugas, Vover , Ona Duonut tik labiau teišryšk ja, bet savo gyvenimo krypties n ra pakeit .

Tuo tarpu Kelleris nuo j vis skiriasi tuo, kad savo gyvenim sugeba pasukti kitu keliu, negu buvo kelias. Dramos pradžioje Kr v parodo Keller kaip nars , nuotykius m gstant mergiši . Tik pasikeit s keliais žodžiais su Olige, šis kryžiuo i riteris tuoj pradeda grynai mergišiaus puolim , si lydamas tai merginai žied su s lyga : « Tu j gausi, sako jis, tik ateik mano kambarin, kai užges pily ugnys ».. D l to paraudusi Olig išb ga, o Kelleris gardžiuojasi, savo draugui Wartenbergui sakydamas: «Tu pasteb jai, kokios stambios jos kr tys. A ? O l pos, l pos ! Ach, išbu iuosiu jas !». Savo užmaias su Olige patenkin s, Kelleris sigeidžia reikšmingesn s moters, kunigaikštys, nes jau per Olig sužinojo, kad Ona Duonut laikoma pily kaip Skirgailos belaisv . Galvodamas apie š nauj nuotyky, riteris prisipaž sta : «Aš moku veidmainiauti tik su moterimis ir vien meil s dalykuose ».

Ta iau Onos Duonut s grožis bei kilnumas greit sugriauna Kellerio taktik ir jo paleistuvingus pro ius. Jau pirmas susitikimas su ja nuginkluoja mergišiautoj . «Daugel nuod mi slegia mano s žin , daug pikto esu padar s žmon ms [...] Bet dabar mano siela prareg jo, prisipaž sta Kelleris kunigaikštytei. jau pas tave su nedorais tikslais, bet dabar, štai, stoviu ia kaip prieš Diev ». Savo staig dvasin persilaužim tas kryžiuotis dar šitaip išreiškia Duonutei: « Tu, kaip Dievo angelas, savo tyliom akut m, dangišku savo grožiu privertei mano siel pakit ti, mano šird suliepsnoti tyra kaip dangaus rasa

meile. Ji nepanašiuoti, kuri iki šiol buvau jutęs kitoms mergelėms. Aš galiu tave tik gerbti, kaip gerbiu pasauliui išganymui pagimdžiusi. Aš mirsiu dėl tavęs, bet ir mintim tavęs nepaliesiu, tavęs nepanorsiu». Šitaip pakišdamas dvasioje dėl Onos Duonutės, Kelleris ir savo uždavinius pradeda kitaip suprasti negu prieš šį lemtingą susitikimą. « Tik ką manim, sako jai riteris, aš noriu būti vien tavo draugas ir brolis. Visa atliksiu, ką liepsi, net jei panorai, kad aš nugabentau tave tam, kur tu myli».

Šitaip, per pažintį su skaisčiaja Ona Duonute veidmainingas mergišiautojas tampa pasiaukojančiu riteriu: gimstanti nauja Kellerio meilė atgaivina užmirštus riterio idealus «ginti šventą mergelę skaistyti, užtarti silpnuosius ir skriaudžiamuosius». Prisieks sielos išganymu vykdyti šias pareigas kunigaikštystės atžvilgiu, Kelleris tampa tragiškai kilnia asmenybe, nes didelį pavojų pastato savo laisvę ir gyvybę. Išduotas Oligas, Kelleris pirmą kartą apsigina kardu nuo Skirgailos ir pabėga. Bet antrą kartą, slaptai grįžęs į Vilnių savo pažadui tiki, jis patenka į mirtiną pavojų. Tiesa, riteris pasimato su Ona Duonute, tačiau nei jos išlaisvinti, nei pačiam pabėgti jau nebepasiseka. Gelbėdamas kunigaikštienę, kad Skirgaila neužtikintų jo savo žmonos (Onos Duonutės) kambaryje, Kelleris pasislepia koplyčioje, kur pašarvotas Stardo lavonas. Išmetęs ją per langą, riteris jo vieton atsigula karstą. Bet Skirgaila atspėja, kad vietoje Stardo gulė Kelleris, ir sako kareiviams tuojau užkalti karstą. Riteris priima šį sprendimą, gelbėdamas Onos Duonutės garbę, ir nebešoka gintis kardu. Nuo mirties jo nebeišgelbsti nė Skirgailos patikintis Daugaila, kuris buvo atspėjęs Kellerio tariamo dingimo paslaptį. O Skirgaila pakasdina karste uždarytą gyvą Kellerį pilies kieme. Taigi, per meilę ir Onos Duonutės pasitikėjimą riterio žodžiu, Kelleris atgimsta tauriu karžygiu ir tampa moraliniu didvyriu, laimėdriu šiurpioje mirtyje, kai tuo tarpu jo žudytojas Skirgaila nusmunka iki keršto siautėjančio žvėries. Tik jimo ir meilės stoka kunigaikštį gyvą pradžioje moraliskai, o meilę riterijoje atgaivina jo riteriškus idealus iki tokio laipsnio, kad jis tampa laimėtoju mirtyje. Parodydamas Kellerio iškilimą nuo mergiškiausio iki didvyrio, V. Krivinskis sukūrė vieną domiausių ir dramatiškiausių herojų ne tik visoje savo knygoje, bet ir apskritai Vakarų Europos literatūroje (bent man kitas toks riteris nežinomas). Krivinskis Kelleris juo domėjosi, kad jo kelias į mirtį eina moralinio kilimo kryptimi, nors dažniausiai literatūroje herojai žengia moraliskai smukdami, kaip tai atsitinka didžiojoje Shakespeare'o tragedijoje. Tik mūsų rašytojas savo herojų, Kellerio ir Skirgailos, psichologiją raido priartėję prie Fr. Schillerio *Marijos Stiuartės* karalienės evoliucijos: nukirsdinama Marija Stiuarte iškyla

iki šviesios kankinys, o jos žudytoja Anglijos Elzbieta tampa gyvu lavonu, nuo kurio bėga net jos šalininkai.

Psichologija ir religija

Grįsdamas savo herojų dramatiškumą, V. Krivys psichines apraiškas nekartojama susieti su fiziologija. Sakysime, kad ryškiau pasirodytų Mindaugo vienatvė ir jo nepasisekimas suartinti su Daimanto žmona Aldona, rašytojas pirmąją Lietuvos karalių vaizduoja susenus bei pavargus. Kad geriau būtų suprantama jaunojo Šarūno karti mizantropija ir vienatvė, Krivys primena, kad anas Dainavos kunigaikštis buvo kuprotas, žemo ūgio, ilgą ranką. Dėl šių fizinių ydų Šarūno nemylėjo net jo paties tėvai, atiduodami valdžią antram savo sūnui. Tačiau meilės stoka užsklendžia Šarūno karjame vidaus maište, kuris vėliau prasiveržė veiksmams, nukreiptais prieš visą aplinką. Tada ne tik skriauda, bet ir skriaudos šešėlis žiebdavo jame kerštą, neapykantą, panieką žmonėms ir dievams. Savo fizines ydas bei izoliaciją, savo tikras bei tariamas skriaudas jis stengėsi kompensuoti savo narsa ir drąsa, sigyti garbę ir galią, kad iškiltų aukščiau visų dainavių. Šis tikslas Šarūnui geros visos priemonės, nes jam, vienišam ir žmonių nemgstamam, beveik nėra masto, kaip atskirti gera nuo pikto. Tiesa, tai nurodo papročiai bei tradicijos; tačiau šios elgesio normos yra palaikomos zvirzli seniai, kurie prieštarauja kariškam švaistymuisi kardui, t. y. toms priemonėms, kuriomis Šarūnas kopija galią ir garbę. Jis negali pasikliauti nė dainiavimu, patarimais, nes jie jam suklysta, o tarp savęs nesutaria, o sava-naudiškai pataria tytiom, kad jiems atsirastų medžiagos dainoms apie narsius žygius. Juk ir dainiaus Rainio posakis, kad «geriau trejus metus tau aru pasaulį paskraidyti, nei trisdešimt metų dailinti», neišreiškia jokių dorovinių dėsnių, o yra tik pataikniški žodžiai Šarūno ambicijoms žadinti. Šitokiomis sąlygomis tampa visai suprantamas nežabotas Šarūno individualizmas, kur išreiškia vienas jo šūkių: «Kas man tereikia! Visas pasaulis man — išmirė tyrai, jei aš jame negaliu vykdyti savo noro».

Taigi, atrodo, kad Šarūnas, kaip individualistas, svarbiuosius bruožus V. Krivys pagrindė logiškai. Tačiau pavieniai šio rėmuo herojaus poelgiai sukelia didesni ar mažesni abejoni. Sakysime, individualistas mizantropas, kokį rašytojas piešia minimam Dainavos kunigaikščiui, paprastai vengia sąlyti su aplinkiniais žmonėmis, arba nesileidžia su jais diskutuoti. Tuo tarpu Šarūnas, kad ir nekantraudamas dėl seniejių šnekų, plepa bei ugningais posakiais svaিদosi nemažiau už kitus daugiakalbius veikėjus.

Dar didesni abejoni d l nuoseklumo kelia Šar no santuoka su Vovere. Antai, savo motinos patarim vesti, mizantropas kunigaikštis jai atsikerta : «Man nereikia nei paguodos, nei meil s, nei žmonos, nei draug ». Savo d dei Geloviniui jis taip pat atsako : « Tu nori, kad vestau ? Kad prisilaim jusi su bernais, kai sunku man buvo, d v t dabar kunigaikščiene ? Ne, kad dangus sakyt man, vis tiek — ne ! Dabar teken ia visi, o aš vienas už juos džiaugsiuos ! Sukelsiu toki audr , jog dievams pavydu bus » !

Bet po šitoki griežt pareiškim tame pa iame pokalbyje su artimaisiais Šar nas motinai pareiškia: «Man vis tiek, nors sen varn vesti. Man vis tiek, bet tik žmona ». Ar nekeistas šitoks apsisprendimas ? Ir kokiais motyvais jis grindžiamas ! Tik ne « auksine meile », ne individualiais sumetimais, bet visuomeniškai tradiciniais : « Kad neverkt prosenoli v l s ». Bet kaip gi tai derinasi su individualisto maištininko psichika ? Juo labiau d l to reikia nustebti, kad ligi tol V. Kr v skaitytojui nebuvo atskleid s Šar no silpnyb s moters meilei.

Be to, vaizduodamas Dainavos kunigaikš io individualistinius jausmus, V. Kr v kartais nebeišlaiko saiko, nukrypdamas kraštutinius perd jimus. Tokiais, meniškai sunkiai pateisinamais perd jimais yra Šar no kivir ai ir kovos su moterimis. Kad d l nepasisekusios santuokos su Vovere Šar nas tapo jautresnis, galima suprasti. Bet sunku j pateisinti, kai jis iš pyk io partrenkia sen Kind taip, kad ši gri va ant žem s be s mon s tik d l to, kad ši priekaištavo kunigaikš iui d l negr žtan io iš karo savo s naus Tautvilo.

Suprantama, kad Šar nas gali labai susijaudinti d l apkalb apie savo žmon Vover . Nemenkiau pateisintume ir jo šauksm žmonai «užmušiu, tave, gyvate», kai Vover atvirai prisipaž sta tebemylinti Tautvil . Gal šitokiose aplinkyb se gal tume suprasti net žmonos Vover s nužudym . Ta iau jau daugiau negu žiauru (ir meniškai nebepateisinama) atrodo tuoj pat ein s antros moters nud rimas, b tent, ištikimo Šar no r m jo žmonos, Vilks Briedien s nužudymas d l keršting apkalb skleidimo apie Vover . Vilks sunaikinimas ginklu juo mažiau suprantamas, kad lig tol V. Kr v nebuvo parod s Šar no n karto pavartojant ginklo prieš jok vyr . O Vilkei nudurti Šar nui reik jo kovoti net prieš savo tigr motin Vilt (ši partrenkti ant žem s), nes už jo motinos nugaros nor jo pasisl pti (ir šitaip išsigelb ti) šios kaimyn Vilks . Kad ir koks staigus bei kerštingas beb t buv s Dainavos kunigaikštis, ta iau jo kruvina kova su trimis artimomis moterimis ir dviem mirtim atrodo šlykšti ir, svarbiausia, meniškai ne tikima, nes lig tol per du tomus rašytojas n karto nebuvo parod s Šar no, kruvinai susikaunan io su priešais vyrais, nors

buvo žad j s visiems b ti perk no žaibu. Tuo tarpu dramai einant pabaig , tas tariamas žaibas durklu ir kumš iu tesmog moteris. Gal šitoki skerdyni gal jo pasitaikyti gyvenime anais priešistoriniais laikais, kokius vaizduoja *Šar no* drama ! Bet literat ros k ri niui privali nuoseklesn logika. Jos ir pasigendame, palygin Šar no kovas su moterimis ir vyrais.

Kadangi Šar no mizantropišk individualizm V. Kr v buvo pagrind s, be kito ko, fiziniais tr kumais, galima laukti, kad ir kit veik j vidui atskleisti rašytojas pavartos panašias priemones. Taciau šitokio nuoseklumo *Šar no* dramoje sunku ži r ti. Sakysime, Briedžio žmon Vilk Kr v per vis k rin vaizduoja kaip irzli , tamsi jausm moter , kuri ia stipriai pavydi Vover s tariamai laimei, ia kerštauja prieš Vover apkalbomis d l savo dukters Egl s, kuri suvedžiojo Al nas, Vover s brolis. Pagal XIX amž. pabaigos psicholog teorijas šitoki tamsi afekt moteris tur t b ti serganti kokia nors kepen liga, arba sudži vusi d l koki nors kitoki fiziologini negalavim . Tuo tarpu *Šar no* autorius Vilk Briedien , kuri teturi apie 50 met , vaizduoja neaukšto gio ir riebok . Šitokie geros sveikatos žmon s neb na kerštingi. Tiesa, nedidelio gio Vilk gali staigiau užsidegti pyk iu negu aukšta, ta iau gera sveikata ir riebumas tur t atsverti pykt arba bent neleisti Vilkei tapti tokia kerštinga furija, kokia ji pasirodo paskutin se scenose su Šar nu.

Psichologiškai fiziologiniu atžvilgiu kažin ko stinga ir Vilk s dukters Egl s psichei. Dramos pradžioje j Kr v vaizduoja kaip dar nevisai subrendusi mergait . Ji — gyva, linksma, draugiška, nerimsntanti kasdienyb je, svajojanti apie meil bei apie širdies bernel . Ir Vover s brol Al n , išvykus kar , ji gal ne tiek myli iš tikr j , kiek sivaizduoja mylinti. Bet vis d lto tik tina, kad gyvos vaizduot s takoje ir pirmosios jaunyst s impuls past m ta, Egl gal jo savo mergautin vainik l lengvab diškai atiduoti sugr žusiam iš karo Al nui. Taip pat tik tina, kad po to jo pab gimas su gražuoale Perle pamestoje Egl je gal jo sukelti stipri depresij . T a iau, kad š's nusivylimas (ir gal dar n štumo pradžia) b t prived Egl prie pamišimo, jau sunkiai be tik tina. Kieti sm giai tesusirgdina psichiškai tik nesveiko paveld jimo žmones, kuriems iš t v ar seneli yra tek šizofrenijos. Kad šitokios paveld tos ligos b t buvusi viduje paliesta linksmoji daininink Egl , apie tai V. Kr v niekuo neužsimena. Tod l šitos šaunios mergait s pamišimas, sugriov jos asmenyb , ir pasirodo tartinas. Tiesa, ir išprot jusi Egl pasilieka lyriškai švelni, kaip anks iau, ta iau jos žmogiškos asmenyb s sugriovimas neatrodo pakankamai pagr stas. Su Egl s likimo seserimi,

suviliot ja Olige Kr v *Skirgailos* dramoje taip toli nenuėina, nors ir ši nelaiming kije viet jis priveda prie isterijos.

Šiek tiek fiziologiškai nuspalvino rašytojas ir Skirgailos charakter , š Lietuvos kunigaikšt pavaizduodamas girtuokl . Šios ydos paliesti žmon s paprastai b na staigesni ir ni resni už kitus. Šitoks ir atrodo Skirgaila. Bet jo vardu pavadintoje dramoje V. Kr v dvasinius interesus labiau pabr ž ne gu fiziologinius.

Tiesa, kad dvasini vertybi reikšm rašytojas taip pat pasteb jo ir *Mindaugo mirtyje*. Ten Mindaugo s nui Vaišvilkui vienuoliškas tarnavimas Dievui atrodo brangesnis už politikos ir karo reikalus. Ir kai kuriems kalavijuo iams (Andriui von Stirland, t vui Adolfui) taikus krikš ioni religijos skleidimas Lietuvoje svarbesnis už Kalavijuo i ordeno grobuoniškas ambicijas. Ta iau vis d lto tik *Skirgailos* dramoje visu ryškumu iškyla tik jimo ir meil s reikšm asmeniniame žmoni gyvenime. Apie šias vertybes jau buvo šis tas pasakyta, kalbant apie riterio Kellerio dramatiškum .

Ten jau buvo nurodyta, kok perversm atlieka skaisti meil aname kryžiuo i riteryje. Ji pasirodo kaip dvasin j ga galingesn už mergišiaus fiziologinio pob džio pro ius. Priešingai fiziologiškai nuspalvintai meilei, kuri Kr v s veik jus Egl ir Olig veda asmens sunykim , dvasin meil Kellerio asmen atgaivina bei ištiesina, nekeisdama jo pagrindini b do bruož , nes ir po susitikimo su Ona Duonute anas kryžiuo i riteris pasilieka toks pat avanti ristas, koks buvo anks iau; ta iau ankstesn s jo proto pripažintos vertyb s (tik jimas, riterio idealai) skais ios meil s takoje gauna nauj pras m , pasukdamos jo gyvenim nauja kryptimi; senasis gašlaujantis moter suvedžiotojas tampa pasiaukojan ios meil s ir garb s karžygiu, nes idealo vertybin išraiška sušvito gyvomis dorybi spalvomis. « Kai tave esu pamat s ir pamil s, aš prisiekiau šventajai Mergelei, kad b siu tav s [...] vertas, vis tiek, kur mums teks susitikti, šiame pasauly ar Viešpaties Dievo r muose», taria Kelleris Duonutei ir tai ištesei.

Dar ryškiau krikš ioniškos doryb s atsiskleidžia Onos Duonut s asmenyje. Tik jimas, skaistyb , ištikimyb j iš vidaus taip puošia, kad ji atrodo kaip ideali moteris. Kritiškais momentais, kai jai grasina kunigaikštis Skirgaila, Duonut atramos ieško krikš ioni religijoje. Tai liudija ir jos atsakymai Skirgailai: «Dievas neleis ![...] Dievas gailestingas ».

Dvasini bei religini vertybi svarb V. Kr v yra atskleid s taip pat ni riojo Skirgailos personaže. Nors šio kunigaikš io b do ypatyb s yra panašios Šar no, ta iau šis Jogailos brolis n ra toks kraštutinis individualistas kaip anas Dainavos kunigaikštis. Skir-

gailos s mon je jau yra sušvit objektyvaus g rio spinduliai, koki Šar nas nepripažino, bet kuriems Skirgaila nor t paklusti ir vykdyti gyvenime. Tik jo nelaim , kad jis neišmano, kaip tai atlikti. Apkaltintas Onos Duonut s, Skirgaila jai prisipaž sta : «Tu ties sakai, aš nevertas esu pagarbos ... Aš visuomet noriu gero, bet nemoku jo pasiekti. Kai aš manau, kad gera yra, visuomet pasirodo kaip pikta, ir tod l nusiminimas mane griaužia, ir tod l aš geriu [...] Aš nor tau panaikinti visa, kas yra pikta, ir nežinau kaip ». Šitas susir pinimas g riu ir susigriaužimas d l blogio yra tasai dvasinis bruožas, kuris pagilina ir praturtina Skirgailos personaž dramatiškai. Tas objektyvaus g rio siekimas ir sulauko šiek tiek kunigaikšt nuo toki gai valini siaut jim , kokiems pasiduoda jo vyresnysis brolis Šar nas.

Objektyvine g rybe Kr v s Skirgaila taip pat pripaž sta Diev . Taigi jis — religinis žmogus. Tik jo tik jimas dar teb ra gana primityvus, pragmatiškas, susij s su vairiomis abejon mis. Pirmiausia, nors Skirgaila yra pasikrikštij s kataliku, ta iau jo galvosena ir jausena teb ra pagoniška. Tod l Skirgailai Dievas yra ne tik g ris, bet ir ap iuopiama nauda, turinti tarnauti jam ir jo valdomam kraštui, Lietuvai. Krikš ioni Dievo Skirgaila dar nesupranta, nes apie j tesprendžia pagal jo išpažinj darbus. Kadangi krikš ionys (lenkai ir vokie i kryžiuo iai) kenkia Lietuvai ir jos žmon ms, tai ir krikš ioni Dievas kunigaikš iui atrodo blogas. Jam taip pat nesuprantami n konfesiniai skirtumai tarp katalik ir sta iatiki gud . Tod l V. Kr v s Skirgaila savo dvasioje dar tebesilaiko sen j pagoniškj lietuvi dievai i .

Bet ir šis jo tik jimas n ra tvirtas («Perk nas man s neišgirs, o kitiems dievams melstis nenoriu », sako Skirgaila). Jis pirmiausia paremtas vaidilos (dainiaus) Stardo autoritetu, nes šis es s geras žmogus. Ta iau, kai senieji dievai nepadeda Skirgailai laim ti m šio prieš kunigaikšt Vytaut , talkinam kryžiuo i , o Stardo autoritetas sugri va su tariamu jo krikštu prieš mirt , Skirgaila pasijunta tamsoje. Jis tai paliudija pats prie Stardo lavono, tardamas : «Ech, Starde, Starde ! Tik d l tav s aš tik jau žmon mis ir kai kuriuos dar gerbiau... Visa pasmaugei tu mano sieloj dabar ». Tiesiog prieš bedugn tamsyb atsiduria Skirgaila, kai jam antras, dar gyvas krivis išaiškina, kad krikš ioni Dievas yra tas pats, kaip Praamžius, tik tobuliau suprantamas. « Man biauru gird ti, k tu kalbi, — atsako Skirgaila. — Jei tiesa, k sakai, geriau man visko netekti ir gyvenimo podraug ».

Taigi, V. Kr v teisingai parodo, koks trapus yra tik jimas, tepagr stas žmogiškais autoritetais. Bet ir šiuo atveju jis yra dvasinj ga ir atrama. Juk, atmesdamas krikš ioni Diev ir netekdamas

pagonišku dievai i , Skirgaila atramos dar m gina ieškoti Onos Duonut s asmenyje, ta iau, ten jos nerad s (Duonut pasisak mylinti Keller), jis grimsta iki keršte siaut jan io žv ries. Atrodo, kad šituo Skirgailos smukimu rašytojas nori pasakyti, kad be tik jimo ir meil s žmogui belieka tik šar niškas žv ris. Tiesa, ir Šar nas tiki. Tiki v l mis ir vaiduokliais. Bet šie tradicin s vaizduot s padariniai neturi ap iuopiamos reikšm s Šar no gyvenime. Dievo klausimas, esminis religinis klausimas su abejon mis ir kan ia, jam neiškyla taip, kaip jis vargina Skirgail .

Nei g rio bei blogio, nei Dievo bei sielos išganymo klausimai, kurie svarb s Vaišvilku i *Mindaugo mirtyje*, didesn s reikšm s neturi Kr v s Mindaugui. Šis tuos klausimus palieka spr sti kunigams. Jis pats tesir pina gerais santykiais su vyskupais ir Roma. Tai ne religijos, o politikos r pes iai Lietuvos karalystei apsaugoti nuo sunaikinimo. Šituo atžvilgiu karalius ži ri visk , visus žmones. «Išdid s narsuoliai ir bail s niekšai, kiln s vyrai ir šlykšt s veidmainiai — visi lyg s man ir mano tikslams», sako karalius. Šitoks Kr v s Mindaugas tur b t geriausiai atitinka istoriniam Mindaugui, kuris taip pat buvo autokratas kaip dramoje pavaizduotasis.

Pažym tina, kad *Skirgailos* dramoje heroj daugumas taip pat savo religij ži ri politiškai, per j siekdami naudos. Šitaip elgiai kryžiuo iai ir net lenk vyskupas nominatas Henrikas Mozovietis. Šituo atžvilgiu V. Kr v s krikš ionys mažai kuo tesiskiria nuo pagoniškj krivi , kurie *Šar ne* už pažad tas dovanas kunigaikš iui atiduoda Vover , nors ši buvo pasisl pusi gabijoje tarnauti dievams. Be abejo, šitoki utilitaristini bei politini paži r Kristaus religij niekada nestigo pa i krikš ioni tarpe. Šitoki buvo ypa gausu, krikš ionyb oficialiai vedant Lietuvoje.

Tod l b t neteisinga prikišti V. Kr vei, kad, leisdamas vyskupui nominatui ži r ti katalikyb kaip politin priemon , rašytojas b t pasidav s marksistinei teorijai. Prieš tai kalb t ir kitas *Skirgailos* dramos dvasininkas, lenk vienuolis Jonas Skarbekas. Jis stengiasi nepasiduoti politiniams interesams, palaikydamas Onos Duonut s pasipriešinim prieš Skirgailos prievart religiniais bei moraliniais motyvais, nors politinio išskai iavimo šeš lio neišvengia n šis vienuolis. Jis tampa ypa nesimpatiškas savo netiesumu ar net klastingumu, nes, religinio uolumo stumiamas, jis leidžia sau mel ir apgaul . B tent, jis apkrištija jau mirus Stard , o viešai paskelbia, kad šis vaidila prieš mirt atsivert krikš ioni religij . Šit apgaule nuspalvint Skarbeko netiesum sustiprina jo per dažna argumentacija Dievo ir Bažny ios vardu. Tiesa, kad panašios kalbos dar nemaloniau skamba Henriko Mozovie io, vyskupo kandidato ir politikto l pose.

Negalima būtų pasakyti, kad Katalikų Bažnyčia atstovų vaidinimas politikais arba daugiau ar mažiau klasingais žmonėmis būtų V. Krivštininio palankumo požymis katalikų religijos atžvilgiu, nes pozityvi Bažnyčia atstovų *Skirgailos* dramoje nėra. Tačiau, kad rašytojas šituo atžvilgiu yra padaręs evoliucijai palankumo kryptimi, liudija vėliausia V. Krivštininio drama *Mindaugo mirtis*. Čia ne tik kunigai ir vyskupas yra teisingi žmonės, nesuinteresuoti religijos ir taikos skelbimais; čia net vienas kalavijuočių ordino riteris, buvęs ordino magistras Andrius von Stirland, yra geras krikščionis. Kad ir nedidelis dramoje skirtas vyskupui Kristijonui, tačiau šis vyras vis tiek pasirodo kaip Mindaugo draugas, jo svarbiausias gynėjas ir nedviprasmiškas grobuonišką kryžiuočių ir kalavijuočių kaltintojas. Šitoks Bažnyčia atstovo vaidinimas Mindaugo dramoje turėtų ne tik atitinka istorinei tiesai, bet ir atskleidžia V. Krivštininio pastangas palankiai suprasti katalikus, užsiangąžavusius viešame (valstybiniame) gyvenime.

Vaidinimo būdas ir priemonės

Kiekviena tikra drama yra veiksmas, kylantis iš konflikto, kuriame susiduria veikėjų priešingi siekimai bei charakteriai. Šitas veiksmas, pagrįstas psichine kova, pasireiškia veikėjų mimika, gestais, kūno padėtimi, dialogais, balso intonacija ir tyla. Nors visos šios priemonės gali būti svarbios dramatiniam kūriniiui, tačiau dialogai jame buvo ir pasiliks svarbiausia vaidinimo priemonė, atskleidžianti veikėjų charakterius, jų tikslus, jausmus bei aistras.

Tiesa, kad panašia išraiškos bei vaidinimo priemone dialogai būna ir epiniuose kūrinuose: poemose, romanuose, apysakose, novelėse. Nors čia dialogai gali tarnauti pasakojimui, arba nuotakoms ir jausmams reikšti, tačiau epiniuose kūrinuose jie nėra svarbiausioji priemonė ir nebūtinai yra vieno pokalbio dalyvio mintys ir jausmai turėtų būti priešingi kitam pokalbininkui. Tarp jų net gali būti pritarimo sutapimas. Šitomis tikrame dramatiniame dialoge, nes jame susitinka prieštaravimai veiksmo eigai pastabumai pirmyn — tampa arba atostig. Kai dramos veikėjų pokalbiuose nebelieka temptų, dažnai aistringų prieštaravimų, tada veiksmas sustoja, ir drama turėtų baigtis. Jei dialogas ir šitokiu atveju tęsiasi, jis tada tampa epiniu, arba lyriniu, bet nebe dramatiniu.

Deja, nevisi rašytojai jaučia dramatinio dialogo skirtumą nuo lyrinio ir epinio pokalbio. Yra plunksnos žmonės, kurie dialogais nori papasakoti savo veikėjų aplinką, parodyti jų darbus, atskleisti jų mintis bei nuotakas, mažai sielodamiesi, kad visa tai teturi menk

ryš su pagrindiniu konfliktu ir per l tai tepastumia pirmyn veiksmo eig . Prie šitoki rašytoj , de ja, priklauso V. Kr v , nes jis dažnai supainioja dramatinius, epinius ir lyrinius dialogus arba tiesiog j neskiria. Tai ypa matyti Šar no dramoje arba dramatin je pasakoje.

ia rašytojas dialogais pasakoja vykius, kurie vyksta už scenos, ia jis taip pat pla iai perduoda savo veik j nuotaikas, mintis, samprotavimus, nors tai netarnauja nei veiksmui past m ti, nei jam tempti. Užtuot savo veik j replikas suglaud s, V. Kr v dažnai jas išple ia detalizuodamas. Antai, jo Šar nas priekaištauja : «Ei žmon s ! Jums kad tik mergos, jums kad tik šiluma, laim ! Kad tik glaustis kits kit , kaip avys garde ». Šit žmoni m gstam juslinio patogumo mint tikras dramatikas išreikšt koku vienu sakiniu, koks atrodyt vaizdingesnis. V. Kr v elgiasi beveik priešingai. Štai, jo Šar nas dar šitaip atsako dainiui Rainiui: « K gi myl ti ? Žmones ? Kai pam stau, jog vienu oru kv puoju su jais, vien duon valgau, vien vanden geriu, koku darosi, ir pikta, ir dvokia». Matyt, patiko Kr vei šitokia kraštutinio mizantropo mintis. Užtuot suglaud s j vien sp ding sakini , kaip reikalaut dramatinis dialogas, jis išd sto j pla iai epiškai.

Šitoki iš st replik taip pat yra *Skirgailos* dramoje. Antai, apie krikš ioni Diev kunigaikštis samprotauja: «Visas vargas, kuris ištiko m s krašt , nuo jo pareina. Jis pavydus ir nuolat kovoj a su kitais dievais, ir tod l per j n ra žmon ms gyvenimo ant žem s. Kol apie j nebuvo gird ti pas mus, gera buvo m s šaly». Kas ia išreikšta keturiais sakiniais, dramatikas pasakyt vienu ar dviem, kad nesul t t veiksmo slinktis. Bet V. Kr vei sunku atsakyti niuans ir minties pakartojim . Tod l Ona Duonut replikuoja Skirgailai pla iai argumentuota kalba: «Patsai Viešpats Dievas l m mergel s širdžiai pamilti vyr , o vyrui mergel , ir šventoji Bažny ia laimina t meil amžinu ryšiu. Bet ne iš meil s vedei mane, ne meile vadovavaisi tu, per prievart imdama mane sau žmona. N ra ir negali b ti Aukš iausiojo Dievo ir Šventosios Mergel s, krikš ioni šeim glob jos, m s jungtuv ms palaimos. Skaudžia prievarta išgautas Bažny ios palaiminimas yra tik iš Dievo pasity iojimas ». Jei šios teisingos mintys b t sutrauktos por sakini , visa replika b t nat ralesn ir sp dingesn .

D l tendencijos replik suniuansuoti ir išpl sti *Skirgailoje* susilpn jo viena dramatiškiausi scen , kurioje vyrauja šviesaus ir tamsaus vyro dialogas prie Kellerio karsto koply ioje, kai ten ateina melstis kunigaikštien Ona Duonut ir vienuolis Skarbekas, sekami Skirgailos. Šviesus ir tamsus vyrai ten simbolizuoja karste gulin io Kellerio mintis, kurios prieštaraudamos turi išspr sti riterio likim :

ž ti tyliai, vykdant savo riterišk pažad mylimos kunigaikštien s Duonut s geram vardui išgelb ti, arba tam priesaikos žodžiui nusi-kalsti, kylant iš karsto ir kardu susikaunant su Skirgailos vyrais. Tos min i grumtyn s ten gaut dar didesn tamp ir tapt poetiš-kesn s, jeigu šviesusis ir tamsusis vyrai savo argumentus d styt glaus iau, nesistengdami išsakyti vis prieštaraujan i jausm bei min i niuans . Sutrump jusi scena mažiau sul tint regim j veiksm , nors ir dabartiniame stovyje jo tampa atrodo pakankama.

Dialog replikos mažiausiai iš stos ir apkrautos antraeil mis mintimis yra paskiausioje V. Kr v s istorin je dramoje *Mindaugo mirtis*. ia veik jai nedaugžodžiauja. Tod l j pokalbiai n ra tokie ilgi kaip pirmojoje dramoje, *Šar ne*.

Ta iau n viename savo istoriniame k rinyje V. Kr v neišveng savo epiškos silpnyb s — aplinkybi , ypa politini aplinkybi , vaizdavimo pla i pokalbi forma. Net *Mindaugo mirtyje*, kur replikos taupiausias, politini aplinkybi išd stymas dialogais n ra saikingas, nes jie užima didži j antro veiksmo dal (dviem atvejais tai sudaro daugiau kaip 30 psl.). Tam politini aplinkybi pavaizdavimui, kok atlieka lenk ir kryžiuo i pasiuntiniai pokalbiais su Skirgaila bei jo žmon mis, rašytojas paskiria apie 90 puslapi (1938 m. leidime), t. y. beveik ketvirtadal viso *Skirgailos* k rinio.

Aplinkybi ir aplinkos vaizdavimo dialogais dar daugiau sutinka-me *Šar ne*. Kol scenoje pasirodo centrinis herojus Šar nas, V. Kr v prirašo arti 90 puslapi , kuriuose autorius supažindina su priešisto-rin s Dainavos žmon mis, j darbais ir j nuotaikomis, Šar nui išvykus tolim kar . Toje dainaviški dramoje rašytojas daug vietos yra paskyr s papro i vaizdavimui. Sakysim, Dainavos jaunimo žaidimus vasar miško aikšt je jis pokalbiais vaizduoja per 30 puslapi su viršum (1938 m. leidime). Be to jis neužmiršta mergin vakarojimo, vestuvi puotos, maro nuotaikos ir kit asmen , nesusiet su Šar no asmenine drama. Daugumas šit asmen tesudaro fon ir aplink , kurioje veikia Šar nas. Visa tai daug trumpiau b t galima nupiešti epiškai, pasakojimu. Tuo tarpu dialogais (seni plepalais, moter dejavimais, mergin dainomis) per 160 puslapi Kr v gerai neužmezga net veiksmo intrygos: už keli puslapi , po jaunimo žaidim miško aikšt je, Šar nas t ra sugr ž s iš karo ir tepasikeit s keliais žodžiais su Vovere. Šita gausi neva etnografin medžiaga, vaizduojama dramatine forma (dialogais) tokia praskiesta, kad per tuos 160 pusla-pi (Bostono leidime apie 120 psl.) n ra nei epo, nei dramos.

Nors toliau *Šar ne* užsimezga intryga, nors veiksmas šiek tiek juda pirmyn, o pokalbiai sudramatišk ja, ta iau ir tada Šar no isto-rija išsiskleidžia per l tai, nes autorius ir toliau tartum fotografuote

fotografuoja veikį mintis, arba nuaudžia didelius tautosakinis imitacijos gabalus. Sakysim, kol Kr v prisiruošia atskleisti, kad linksmoji Egl slaptai yra atidavusi savo vainikl iš karo gr žusiam Al nui, jis leidžia tai merginai su draugimis ir moterimis dainuoti ir kalbtis per 26 puslapius. Turint prieš akis toki k rinio dialogin form, net gaila t moksleivi, kurie kadaise Lietuvos gimnazijose tur davo skaityti *Šar n* pamokoms.

Šio k rinio dramatinei formai nemažai yra pakenkusi V. Kr v s pam gta tautosaka — pasakojimai ir dainos. Anonimini liaudies dain, paties rašytojo sukurt ar pritaikyt situacijai dain yra beveik kiekvienoje scenoje, kur tik pasirodo Vover ar Egl. Kadangi dainuoti taip pat m gsta Dainavos jauni vyrai ir vaidilos, tai nedaug *Šar no* scen, kuriose n ra dain, sulaikan i veiksm. Tod l atrodo kartais, kad V. Kr v savo *Šar no* dram nor jo padaryti pusiau moksline (etnografinė), pusiau literat rine sen dz k papro i, j tautosakos ir pseudotautosakos enciklopedija, kur Vover ir Elg b t lietuvišk dain du simboliniai tipai — pirmoji už nemylimo šiurkštaus vyro prievarta išleistoji, o antroji — šelmio bernelio skaudžiai apviltoji.

Dainos ir pseudodainos, kaip vaizdavimo priemon s, nevartojamos nei *Skirgailoje*, nei *Mindaugo mirtyje* (išskyrus ia vien dainel), ta iau tautosakini element pasitaiko ir ten. Antai, Kernav s pilyje, vos tik merginos užsimena apie Mindaugo galyb, sen Ringail tuojau pasileidžia pasakas apie Mindaugo raganiškum (jis gal s pavirsti sakalu arba vilku). Ir *Skirgailoje* yra scena apie vaiduoklius. Ta iau ji ten neatrodo tautosakišku tarpu, nes gerai susieta su dramos veik j situacija (vaidilos Stardo mirtimi ir riterio Kellerio slaptu pasirodymu nakt Vilniaus pilyje): ten mergin baim d l vaiduoklio pagr sta paiais dramos vykiais, ko stinga *Mindaugo mirtyje*.

Negalima laikyti laimingu vaizdavimu, vartojant dain poetines priemones (stereotipinius simbolius, palyginimus, malonybinius žodžius) greta realistini termin realistin je kalboje, duodan ioje Kr v s k rini audiniams pagrindin ton. T dviej stili (tradicinio daininio — bendrinio ir individualaus — realistinio) sujungimo mažiausiai pasitaiko *Skirgailos* dramoje. Pavyzdžiui, visai neužkli va skaitytojui, kai Ona Duonut kalboje su savo tarnait mis pavartoja mažybin «mergel s» termin. Bet jau keistokai skamba, kai svetimšalis, lenk vienuolis Skarbekas Olig pavadina «mergyte», arba vokietis Kelleris, pirm kart pamat s kunigaikštyt Duonut ir ja užsideg s, taria: «tavo skaistus veidelis», «tu, tyliom akyt m». Kryžiuo io l pose tai jau svetima ir sentimentalū.

Ta iau šito saldumo nejau iame, kai *Mindaugo mirtyje* karali » Aldon vadina «baland le », nors apskritai Mindaugo kalba kasdieniškai realistin , be švelnum . Jo malonybiniai žodžiai neužgauna ausies gal todėl, kad šis Lietuvos karalius vaizduojamas senas. Malonybiniai trafaretai kaip «motul žemel » ir «berneli raiteli» atrodo taip pat vietoje sen s Ringail s pokalbyje su merginomis, nors tas raitelis — senas karys, karalius Mindaugas. Neskamba sentimentaliai n Aldonos Daumantien s «sakal lis bernelis», kai ji šitaip kreipiasi savo pasiilgt vyr po ilgo nesimatymo.

Malonybiniai daiktavardžiai daug kur pateisinami *Šar no* dramatin je pasakoje, kur jie kartais knibžd te knibžda. Juos dažnai vartoja Vover . Jos švelniam b dui ir li dnam likimui tie stereotipiniai meil s žodžiai labiausiai ir tinka. Ta iau nevienoje vietoje dain stiliaus maišymas su grubia realistine kalba atrodo labai nedarniai, kartais lyg m ginimas baland l sudrauginti su karve.

Antai, vos iš nelaisv s gr ž s Tautvilas užkalbina savo mylim Vover , kuri jam atsako dainuodama :

N ra ko man, berneli, kalb ti,
N ra ko, raituž li.

tai Tautvilas jai atsiliepa taip pat daina, perpinta gausybe malonybini žodeli . Ir šitok lyrin dainuotin dialog Kr v išt sia per pusanro puslapio, lyg kokioje itališkoje operoje. Paskui Vover ir Tautvilas griebiasi prozos išreikšti detaliau tam savo sielos stoviui, kok k tik buvo išdainav s. Tik šiuokart apviltas Tautvilas vis mažiau bevartoja malonybini termin . Voverei atsisakius palikti *Šar n* , su kuriuo ji yra sutuokta, jos mylimasis bernelis pradeda j pl sti šitokiais žodžiais:

« Gyvat s j s visos ! Kaip kal s, karstot s ant kaklo kiekvienam, kas tik turtingesnis, gražesnis akyse pasipainioja ... Ir tu negeres n ... Nusmeigti tave, kaip gyvat , kad nemeluotai, neviliotai daugiau žmoni ». Šitokie realistiniai keiksmi po sentimentalios lyrikos ir atrodo kaip baland l ant karv s rag .

Nat ralistiškai pl stasi *Šar ne* ne vienas Tautvilas. Ten neretas vyriškis šuns ir kal s vardus prisega kitiems. Biauriai pl sti ten sugeba ir moterišk s, nors apskritai dain ir raud malonybiniai žodžiai j l pose dažnesni negu vyr . Kad šitoks dviej prieštaraujan i stili (stereotipiškai sušvelninto ir nat ralistiškai suvulgarinto) maišymas pasitaiko gyvenime, visai nenuostabu : tam ir yra gyvenimas, kad b t visko. Ta iau dailiosios literat ros k rinys reikalauja daugiau nuoseklumo ir atrankos. Deja, *Šar no* vaizduojamose priemon se to stinga: ten pla iausi epiniai apmatai per jaunyst s klaid

tapo perpinti ia švelniai lyriškais, ia nat ralistiškai dramatiškais ataudais. Šito vaizdavimo b do pasekm — realistiniais ir lyri- niais dialogais praskiestas epas arba epiškai ir lyriškai nuspalvinta begalinio ilgio drama.

Nors joje kai kurios pavien s dialog replikos turi stiprios drama- tin s j gos bei ugnies, ta iau jos dažniausia b na paskendusios tarp ilg samprotavim ir dar ilgesni digresij . Tod l visai suprantamas Lietuvos valstybinio teatro Kaune elgesys — sutrumpinti kelis kartus *Šar n* , kad jis tikt scenai. Šituo tikslu režisierius Oleka- Žilinskas atidav š k rin P. Vai i nui. Šis j taip iškopiuravo, kad iš Kr v s *Šar no* beliko gal penktadalis ar net dar mažiau pirmykš- io teksto. Jei pats V. Kr v š savo k rin b t kad ir ne taip labai (bent dviem tre daliais) sutrumpin s, legendarinio *Šar no* drama meniniu atžvilgiu b t tik laim jusi, nes jos koncepcijoje yra šeks- pyrin s tragedijos prad .

Dabartiniu pavidalu *Šar nas* primena juodraš t, kur autorius daug k suraš , bet nebetur jo nuotaikos esminiams dramos ele- mentams atskirti nuo tre iaeili ir nereikšming , ypa nuo gausi dain imitacij , kurios apie 1910 metus atrod lyg originalus atra- dimas, lyg specifinis lietuviškas bruožas, nors iš tikr j tebuvo dramos paskandinimas ir apkrovimas balastu. Tod l dabartiniame k rinyje tik tam tikrais tarpais teiškyla dramatiška *Šar no* fig ra — primityvios kult ros maištininko ir žiauraus despoto tragiškas kerojus. Kito tokio kraštutinio individualisto lietuvi literat roje n ra, nors pavieni jo bruož tas pats Kr v yra suk r s *Dainavos šalies padavimuose* ir *Skirgailos* dramoje. Tik gaila, kad prie šios primityvaus individualisto fig ros — *Šar no* — prieiti ir j gerai pamatyti neleidžia smulki veik j gausyb ir nesibaigian i j kalb potvynis. Kr v kaip dramatinis konflikt vyr *Šar ne* yra nugal j s dz kas šnekorius.

Nors *Mindaugo mirtis* dramini s technikos atžvilgiu žymiai tobu- lesn už *Šar n* , ta iau Mindaugo laik politin s situacijos platus d stymas dialogais yra prisl g s dramoje žmogiškai emoci- n pus ir sutrukd s išvystyti veik j charakterius. Jie n ra nei gil s nei plat s, neišskyrus n centrinio herojaus, kurio senatv , našlyst , prieš gausa, neradimas s nuose tinkamo p dinio, Daumanto išpro- vokavimas jo žmonos sulaikymu padaro Mindaug žmonišk ir dramatiškai užbr žt , bet jo dramatiniai bruožai nepakankamai išvystyti.

Tiek id jiniu svoriu, tiek dramatine intryga bei veiksmu, tiek dramatiškais išpl totais charakteriais už *Mindaugo mirt* ir *Šar n* yra pranašesnis *Skirgaila*. Tai V. Kr v s geriausia istorin drama. Jai

nedaug ko bestigo (per ilgos politin s ekspozicijos nubraukimo ir kai kuri replik suglaudinimo dialoguose), kad ji b t tapusi domi ne vien lietuviui, bet ir kiekvienam šviesesniam svetimtaui. Gaila, kad rašytojas tos savo dramos nepatais po to, kai B. Dauguvietis j buvo gana gerai iškopiurav s, 1924 metais j statydamas Lietuvos valstybinio teatro scenoje Kaune. Kad ir su min tais tr kumais *Skirgailos* drama yra svarbiausias ir domiausias V. Kr v s k rinys ir drauge viena pirmaeili dram lietuvi literat roje.

Dr ama « Likimo keliais »

Visai kitokios literat rin s spalvos negu *Šar nas* ir *Skirgaila* yra istorin drama *Likimo keliais*, nors jos pradžia šiek tiek panaši *Šar no* prolog . Kaip ten V. Kr v s piemenys nakt susapnuoja vis ilg senosios Dainavos kunigaikš io istorij , taip piemen lis Vincukas Višvilis *Likimo keliuose* iš šiaudin s pastog s sapne išeina prikelti nežinomame kalne miegant karali Žvaigždik , nes Vincukui buvo labai patikusi skerđžiaus ir vaiko mamos pasaka apie an švies j Lietuvos valdov . Žvaigždikio ilgas ir painus ieškojimas ir jo šviesus staigus prisik limas, kur buv s piemen lis Vincas Višvilis atlieka pagrindin užmigusio karaliaus ieškotojo vaidmen , sudaro *Likimo keli* siužet .

Pats V. Kr v šit savo k rin yra pavadin s misterija, nors j galima laikyti alegorine istorine drama, nes joje rašytojas m gina alegoriniais veik jais bei vykiais atskleisti lietuvi tautos istorin m sl nuo Lietuvos patekimo svetim j galion iki jos prisik limo laisvam ir nepriklausomam gyvenimui. Kad lietuvi tautos istorija nuo galingos valstyb s suk rimo per v lesn nuosmuk iki naujos valstyb s atstatymo XX amžiaus pradžioje patriotui Kr vei gal jo b ti patraukli medžiaga vaizdiniams apm stymams, galime gerai suprasti.

Bet jis šitaip elg si ne pirmas. Keleriais metais anks iau už *Likimo kelius* (prad tus spausdinti 1921 m.) lietuvi tautos likim taip pat apm stin jo žymusis m s filosofas ir pedagogas St. Šalkauskis (1886-1941). Jis t likim svarst kult ros filosofijos atžvilgiu savo knygoje *Sur les Confins des deux mondes* (1919) ir prie ten išd styt min i gr ždavo tuo pa iu laiku, kai V. Kr v savo misterij spausdino dalimis.

Ta iau šiuos abu lietuvi patriotus buvo pralenk s Vilius Storasta-Vyd nas (1868-1953), kuris m s tautos nuosmukio ir atgimimo m sl buvo svarst s *Prabo i šeš liuose* (1908) ir *Amžinoje ugnyje* (1902-1912). Nors domu b t paieškoti paraleli tarp St.

Šalkauskio ir Vinco Kr v s k rini , ta iau n ra abejon s, kad *Likimo keli* , misterija stovi ar iau Vyd no *Prabo i šeš li* trilogijos. Gal nedaug apsiriksime tar , kad šis pastarasis k riny s buvo paskat V. Kr vei *Likimo keliuose* atvaizduoti Lietuvos nuopuol ir prisik lim saviškai, kaip jis tai suprato ir konkre iai patyr gyvenime. Paralelizmas tarp t dviej k rini labai akivaizdus, nors abiej k rašytoj interpretacinis žvilgsnis Lietuvos praeit gana skirtingas.

Vyd nas lietuvi tautin nuopuol ir atgimim susiejo su Indijos filosofija ir su teosofine pasaul ži ra, kurioje visuotin s dvasios išsiskleidimas visatoje yra pagrindinis stulpas. B damas šitokiai mistikai svetimas, nors Ind literat r pažinojo neblogai, V. Kr v tautinio atgimimo ir valstybin s nepriklausomyb s prad ieškojo etnografiškiausiam ir gausiausiam Lietuvos gyventoj sluoksnyje — kaim kininkuose bei j kult rin se tradicijose.

Kai Vyd no trilogijoje graikiškai apsirengus šviesuol Tautvyd su jo tauta suveda geniališkoji išminties gražuol Daiva, tai V. Kr v s misterijoje piemen lis Vincas Višvilis jau nuo pradžios yra savojoje tautoje bei jos kult roje. Tik s mon damas jis turi išsivaduoti iš svetim , kartais labai viliojan i ir paini kult rini ir kitoki tak bei j g , kol prieš jo akis pagaliau iš staigiai susprogusio milžinkapio išjoja ant balto žirgo laisv s karalius Žvaigždikis. Vyd nas lietuvi nuopuolio svarbiausi priežast mat pagoniškos religijos priverstiniame pakeitime krikš ioniš k j , nešam svetim j . Tuo tarpu V. Kr v ano nuopuolio priežas i neieškojo. Jam tik atrod , kad Vincukui sustipr ti ir tautos karaliui Žvaigždikiui prisikelti b tina amžinoji ugnis (kult rin s k rybos genijus), apie k daug kalba Vyd nas savo *Amžinoje ugnyje*.

Kaip *Prabo i šeš liuose*, taip *Likimo keliuose* tarp gausi alegorij , schematiškai vaizduojan i Lietuvos istorijos objektyvius faktus, galima išvysti ir minim dram autorius. *Prabo i šeš li* Tautvyda yra ne vien lietuvis šviesuolis, bet taip pat po jo toga pasisl p s Vyd nas, kur išminties gražuol Daiva gr žino lietuvi tautai. *Likimo keliuose* piemen lis iš šiaudin s pastog s, Vincas Višvilis, n ra tik vienas lietuvi kaimo berneli , arba koks nors demokratiškas šviesuolis, bet ir pats Vincas Kr v , kuris, iš šiaudin s pastog s besiverždamas mokslus, buvo patek s svetim j (lenk) kult rin tak . Ja jis tur jo nusikratyti, kaip V. Kudirka ir daugelis kit lietuvi , bei stipriai susidurti su tarptautiniais id j niais s j džiais, neišskiriant n marksistinio socializmo, kol vis lietuvi vardu misterijos pabaigoje gal jo pareikšti: « Aš turiu pats vienas kurti savo ateit , ir svetimos pagalbos man nereikia ».

Kiek Vyd no k riny s gal jo naudingai paskatinti Kr v susi-

m styti ties Lietuvos atgimimo m sle, tiek *Prabo i šeš li* alegorijos jam yra blogai pasitarnavusios meniškai: Lietuvos praeities j gas sprausiti alegorines schemas, turin ias žmoni , gyv n ir pasakišk b tybi pavidalus, reišk neduoti dramai joki gyvakrauj veik j , kuri konfliktus skaitytojai ir ži rovai gal t pergyventi kaip savus,, žmogiškus, tikrus. Tai b na juo sunkiau, kad alegorin je dramoje autorius savo veik jus savivališkai stumdo po scen kaip mario-netes. Šitaip atsitinka daugelyje Vyd no misterij , neišskiriant n *Prabo i šeš li* ; šito neišveng n V. Kr v , pasirinkdamas schem metod savo *Likimo keliams*. Tiesa, kad ia jo alegorijos atrodo realistiškesn s ir vairesn s negu Vyd no misterijose.

Sakysime, *Likimo keli* pradžia vyksta visai arti kasdienin s tikrov s — Višvili gry ioje. Taip pat ir II tos misterijos dalyje galima rasti užuomin istorines konkretybes — aliuzij Mairon dainiaus Jono alegorijoje, Tumo-Vaižganto visuomenin jautrum (Nutariau b ti j s sielos barometru), arba A. Smetonos vadizm (« Negaliu gyventi tautos vadu nebuv s »), arba Petrapilio lietuvi . Seim su VI. Nagevi ium (« Šalin zuikiai»). Ta iau šie ir kiti tikroviniai bruožai tiek nesugyvena alegorij , kad vis misterij ištraukt iš abstraktini schem ir j begalini kalb .

Kad Vyd nas yra meniškai takoj s V. Kr v *Likimo keliuose*, aiškiai matyti j scenose, vaizduojan iose « Amžino žynio » gabij . Antai, Vincukui Višviliui tas Amžinasis žynys sako : « Sunku naujom dienom saule tek ti ir amžino miego miglas išblaškyti tam, kurs patsai dar nepabudo ir vien tik sapnus sapnuoja ». Ir kitoje vietoje tas pats žynys ties miegan iu Vincuku vyd niškai kalba : «J s, galyb s mano, kurias aš esu pasl p s šiame aukure prieš amžius iki laikui, kuris tur jo b ti, apsireiškite dabar ir pad kite man atlikti darb ! Pad kite man iš seno k no sukurti nauj žmog , pad kite atpalaiduoti miegu supan iot jo siel »⁵.

Amžinojo žynio scenos n ra kokia nors išimtis *Likimo keliuose*: vyd niškomis prasm mis skamban i posaki yra išbarstyta visoje misterijoje. Antai, jos pradžioje Vincuk Amžinojo žynio buvein veda Laum , šitaip kalb dama: «Tu, berneli, nieko nesibaidysi, kada Amžinosios Ugnies šiluma perims tavo šird . B k ramus, berneli »⁶.

Arba toji pati Laum dar sako : « Svarbiam ir dideliam darbu atlikti kiekvienas žmogus — mažas ir silpnas. J atlieka tik tasai,

⁵ V. Kr v s *Raštai*, IV t., Bostonas 1956, 159 psl.

⁶ Ten pat., 135 psl.

kam likimas paskyr . Jei tau skirta Žvaigždikis iš miego prižadinti, tu j ir prižadinsi⁷.

Likimo keli pabaigoje subrend s Višvilis, atsipalaidav s nuo vis svetim tak , ryžtingai taria beveik paties Vyd no žodžius, tartum jie b t paimti iš jo *Amžinos Ugnies*:

Matai, aš iš amži gelm s
sav j ugnel pasaulin nešu,
laisvoje šaly ant aukuro
laisv ja ranka aš j žiebsiu;
Toji mano ugnel kaitins pasaul ,
nauja aušra jam sužib s,
aušra, iš amži kilus gelmi ,
iš mirusi j kilus atsik limo ženklų
taps mirštan iam pasauliui ...

Panašumai tarp Vyd no ir Kr v s matyti ne tik prasmin je kalboje (dialoguose), bet ir sceniniuose peizažuose. Antai, *Prabo i šeš li* pradžioje Vyd nas nupiešia šitoki regykl : «Priešaky ir giliau, vienok tik abišaliai, didi medžiai, kuri šakos augštai viršų susisiečia. Savo prietemoj regykla išrodo lyg b t ji Gamtos Šventykla. Šakose pilki tiršti r kai, kurie nudrik lig žem s. Kuomet r kai šalinas, tai taip nusiduoda, jog gilumoj paskiaus dingsta, tartum ėia tai bus regimi visos šalies sl piniai. Apa ioj matoma kemsuota kadagio kr mais apž lusi plynia [...] Uždangai pakilus, regykla, matoma r kais apsitraukusi, silpnai teapšviesta. Veikiai r kai palengva mažuma prasiskleidžia, šviesa nesikei ia»⁸.

V. Kr v s *Likimo keli* antrojoje dalyje randame šitok scenini peizaž : « Dr gnas miglotas rudens rytas. Aplinkui kr mai. Po dideliu alksniu, pakrašt j miglomis apgaubtos lygum l s, s di ant kalno Vincas Višvilis. Gird ti toli skambant “ Dievo Angelas ” [...] Miglos kykla aukštyn; matyti lygum l , vandens apsemta. Kitoj pus j stovi balta moterišk ». *Likimo keli* sceniniai peizažai realesni ir vairesni negu Vyd no, ta iau simbolini r k , m gstam Vyd no, Kr v s misterijoje yra pakankamai, o alegorini pavidal bus žymiai daugiau negu *Prabo i šeš liuose*. Tod l tuoj po *Likimo keli* išspausdinimo atskira knyga, Vyt. Bi i nas 1930 m. paraš šitos misterijos alegorij komentarus⁹.

Bet, jeigu tik pasirodžiusio literat ros k rinio negalima suprasti tinkamai be speciali paaiškinim iš šalies, tai sako, kad k rinio.

⁷ Ten pat., 137 psl.

⁸ Vyd nas, *Prabo i šeš liai*, Chicago 1954, 8-9 psl.

⁹ V. Bi i nas, *V. Kr v s « Likimo kelias » (pastabos ir komentarai)*, Kaunas 1930.

išraiška teturi menk sugestyvinį, kitaip sakant, jis nėra meniškai nusisekęs. Bet tada simbolizmo ir Vydno misterijų takoje, tur būt, manyta, kad alegoriniu vaizdavimu atskleidžiamos gilios būtis mūsų, nors iš tikrųjų alegorijos tur sugalvotos abstraktinės schemas, kurios, prabildamos pirmąsį kartą, nesintetizuoja vis psichini žmogaus gali estetinei kontempliacijai.

Likimo kelias misterija — V. Krivos dramatinis kūrini silpniausias ne tiek dėl alegorijų gausybės, kiek dėl pagrindiniam rašytojo ydos — neskyrimo epopo nuo dramatos — kuri nuo *Šarno* laikų kenkė visai V. Krivos dramatinei kūrybai. Kaip *Šarne, Žente, Dangaus ir žemės nuose* ir net *Skirgailoje*, dramatinis ir epinis pradai *Likimo keliuose* rungtis nuo pradžios iki galo. Jis vaizduojamosios ir aiškinamosios žodžių srovės paskandino dramatinius rėmus taip, kad dramatinio konflikto lyg nebūliko, bet nematyti nepinio pasakojimo. Pradžios ydingai (sudramintu epu) rašyti *Šarne*, kada (1910 m.) Lietuvoje buvo džiaugtasi kiekvienu stambesniu literatūros kūriniu, o kritikos perspėjimai, pavyzdžiui, A. Jakšto buvo mažai paisoma, V. Krivos prato savo hibridinį vaizdavimą taip, kad nuo to kentėjo vis dar stipri dramatinė koncepcija kūriniui. Labiausiai dėl to nukentėjo *Likimo kelias* misterija, kur dramatinis konfliktas tur išsta alegorija, panaši Vydno *Prabo iš šešėlių*.